

A Kenyérmezői Csata * **(1479. október 13.)**

*Kenyérmezői Muharebesi***
(13 Ekim 1479)

Gökhan Dilbaş**

Özet

13 Ekim 1479 tarihinde meydana gelen Kenyérmezői Muharebesi, Türk ve Macar tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. II. Mehmed devrinde yapılan Belgrad kuşatmasının (1456) başarısızlığının ardından Osmanlılar yirmi üç yıl sonra Macarlardan yine büyük bir darbe almışlar ve Avrupa yönündeki ilerleme çabaları bir süreliğine de olsa sekteye uğramıştır. Makalenin yazarları Ferenc Szákaly ve Pál Fodor muharebenin öncesini, muharebe sırasında yaşananları ve muharebenin sonuçlarını incelemekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı ilerlemesine karşı Macar Krallığı tarafından oluşturulan uç kale savunma teşkilatını da ayrıntılı bir şekilde gözden geçirmişlerdir. Bununla beraber makalede Belgrad kuşatmasından (1456) başlayarak Mohaç Savaşı'na (1526) kadar uzanan süreçte yaşanan Türk-Macar ilişkileri de mercek altına alınmıştır. Makale hazırlanırken dönemin Osmanlı ve Macar kaynaklarından, sırasıyla konu ile ilgili yazılan diğer kaynaklardan da yeri geldikçe yararlanılmış ve Kenyérmezői Muharebesi'nin etrafında gelişen olaylar silsilesi oldukça geniş bir çerçevede ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kenyérmezői Muharebesi, II. Mehmed, Kral Mátyás, Türk akıncıları, Macar uç kale savunma teşkilatı.

Abstract

The Kenyérmezői Battle, that took place on 13 October 1479, occupies an important place in Turkish – Hungarian history. After the failure of Mehmet II's siege of Belgrade (1456), the Ottomans received another heavy blow from the Hungarians twenty three years later that hindered their advance in Europe, but only temporarily. The authors of the article, Ferenc Szákaly and Pál Fodor, have not only studied the background, the events and the aftermath of the battle, but also reviewed in detail the organisation of the march-fortress defence system created by

* Szákaly Ferenc-Fodor Pál, "A Kenyérmezői Csata, 1479. október 13.", *Hadtörténelmi Közlemények, A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata*, 111. évf. (1998), 2. sz., s. 309-350.

** Bu çalışmanın ilk taslağı mütevazı bir hevesle Kenyérmezői Muharebesi'nin 500. yıldönümünün hatırasını kutlamak isteyen TIT'in konferanslarının düzenlenmesi için yardımcı malzeme olarak hazırlanmıştı (A kenyérmezői csata [1479.okt.19] és a török-magyar állóháború a határok mentén [1465-1520]. *Történelmi füzetek*, 1979. [TIT Történelmi Választmányának kiadása] s. 29). Girişimin şansı devam etti; o zamana kadar yazılı tarihimizin kullanmadığı (veya değerine uygun ölçüde kullanmadığı) birkaç kaynak da elime geçmişti. Bahsedilen kitapçık esasında yayınlandığı zamanda da ulaşamazdı ve birçok vesileyle yayınlanması yönünde istek ortaya çıktığından, hemen hemen yirmi yıl sonra şimdi Pál Fodor'la birlikte yeniden yazmaya ve genişletilmiş notlar şeklinde de yayınlamamıza karar verdim. Tarih yazımının iki disiplinin temsilcisinin bir araya gelişiyile ne kazanılabileceğinin tasvir edilmesi için ortak girişimimizin iddiasız bir örneğine niyetlendik. F. Sz.

** Dr., Ankara Üniversitesi – Ankara.

the Hungarian kingdom against the Ottoman progress. The article also scrutinizes the Turkish-Hungarian relations during the process that took place from the siege of Belgrade (1456) to the Battle of Mohács (1526). The authors tapped into contemporary Ottoman and Hungarian sources as well as other sources as needed to examine the chain of events that occurred around the Battle of Kenyérmező in a very comprehensive manner.

Keywords: The Battle of Kenyérmező, Mehmet II, King Mátyás, Turkish raiders, the Hungarian march – fortress defence system.

1456 ve 1464 arasında geçen sekiz yılda Sultan II. Mehmed (1451-1481) imparatorluğunun birleşik ordularının başında en az dört sefer Macaristan sınırlarının karşısında yer alan Balkanların kuzeyindeki savaş alanına girmişti. 1456'da Macar sınır savunmasının anahtar noktası olan Nándorfehérvár kalesini başarısız bir şekilde kuşatmıştı. 1459'da – Vég-Szendrő'nün (Smederova) ele geçirilmesiyle – Sırbistan'ın bakiyelerini nihayet ilhak etmişti. 1463'te Bosna'yı istila etti ve ele geçirdi. Kral Mátyás'ın ordularının ele geçirdiği Bosna kalelerini geri çekilişinden sonra almak için 1464'te yeniden Bosna'ya girdi. Sultanın ordusu doğa ve Macar birlikleri tarafından aynı oranda hakıyla savunulan Yayça'dan memnun kalmadı ve 1464 Ağustosunda 1453'te ele geçirilen başkent İstanbul'a doğru geri çekildi.¹

Sultanın yönettiği Türk ordusunun (1521'de) yeniden bu savaş meydanında görününceye ve Sultanın ve Macar kralının ordusunun (1526'da) yeniden birbiriyle çarpışmaya kadar bir beş yıl daha geçtiği – Vég-Szendrő'nün kurtarılmasını amaçlayan 1476 yılının kışındaki “Yıldırım Seferi”ni dikkate almadık – konusunda aradan elli yedi yıl geçmesi gerektiğini açıkçası çağdaş yazarlar arasında çok az kişi düşünmüştü. Fakat açık bir halde çok az insan çağın Avrupalı insanının olmayacak hayalini de düşünmüştür: Bütün Hristiyan gücünün bir araya gelişi iki buçuk yüzyıl boyunca olmayacak hayaller dünyası içine girer ve Türk karşıtı işbirlikleri János Hunyadi'nin Balkan seferine benzer ölçüde de ancak 1683'te yeniden gerçekleşir. Oysa Türk-Macar mücadelesinin gidişatında 1463 ve 1521 arasında kör talihin bir oyunu olmadığı gibi, aynı zamanda karşıt güçlerin mukayeseli denkliğinin sebep olduğu hemen hemen altmış yıllık bir mevzi savaş dönemi yer almıştı.²

Hunyadi'nin seri Balkan hücumlarından (1443, 1444, 1448) sonra Macar kralının orduları ancak hedeften uzak bir şekilde ve o zaman – bir zamanlar Hunyadi'nin planladığı gibi – Sultanın ordularını orada nihai bir mücadeleye zorlama amacı dahi olmadan Osmanlı İmparatorluğu'na sokulmuşlardı. Ve eğer Sultanın kendisi de başkentinden harekete geçseydi Macar savunma kuvveti başarı umudu içinde onunla ancak ülke sınırında boy ölçüşebilirdi. Mátyás'ın ordularının II. Mehmed'in 1463'te Bosna'da ele geçirdiklerine hızla cevap vermesi, Macar Krallığı'nın hâlâ savunmaya ve sınırlı amaçlı hücumlara, yani tehlikeli düşmana karşı her daim önemli kuvvet ihtiyatları düzenlediğini göstermiştir.³

¹ Barta Gábor: Nándorfehérvár, 1456. Budapest, 1985.; John V. A. Fine, Jr.: The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Ann Arbor, 1990.⁴ s. 568-590.; Colin Imber: The Ottoman Empire. 1300-1481. Istanbul, 1990. s. 166-188.

² Karş. Szakály Ferenc: A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365-1526). İçinde: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. (Szerk.: Rúzsás Lajos és Szakály Ferenc) Budapest, 1986. s. 42-49. = Phases of Turco-Hungarian Warfare Before the Battle of Mohács (1365-1526). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 33 (1979) s. 67-85.

³ Karş. Rázsó Gyula: Mátyás király török politikája. *Hadtörténelmi Közlemények* 88 (1975) s. 303-348. = Hunyadi Mátyás (Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára). (Szerk.: Rázsó Gyula, V. Molnár László). Budapest, 1990. s. 149-200.; *aynı yazar*: Mátyás hadászati tervei és a realitás.

Kısmen bu güç ve kararlılık, kısmen Venedik’le var olan zıtlıklar Sultan Mehmed’i takip eden yirmi yıl içinde Balkanlarda hâkimiyetinin başlangıcında olduğu gibi farklı bir politika izlemeye zorladı. Bizans’ın mirasını tamamıyla hâkimiyeti altına alamadığı sürece bölgenin iki güçlü iktidarı, Macaristan’ın ve Venedik’in Balkanlar’daki etkisini muhafaza edeceği 1453’ten sonra onun adına açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bu etkinin sona ermesini – kızgın mizacına uygun şekilde – rakiplerinin seri bir askeri bozgunuyla çözüme kavuşturmak istemişti. Bu denemenin hemen hemen on yıllık başarısızlığını görerek taktik değiştirmişti. “Her şeyi bir darbeye” prensibini bırakmış, aynı zamanda onlarla savaşmaktan uzak durmaya çabalamıştı: Bunun yerine birbiri ardına Balkanlar’daki yerel iktidar merkezlerini yerle bir edecekti. Oysa vassallığa ve vergi ödemeye mecbur kılınmış, eskiden Macaristan ve Venedik’e (bazen Ceneviz’e) bağlı yaşayan veya onlarla işbirliği yapan devletlerin (Eflak, Moldova, Kırım Hanlığı, aslında bütün Karadeniz bölgesi) durumu ise (uzaklık, var olan sorunlar vb. yüzünden) henüz belli değildi. Böylece Mehmed hâkimiyetinin sonuna doğru planını gerçekleştirdi: Macar Krallığı esasında Sava-Aşağı Tuna hattına geri çekilmişti, eskiden mücadele eden devletler – bir zamanlar Sırbistan’ın Nándorfehértár civarındaki köşesini ve Bosna’nın kuzey kısmını ayrı tutarak – Osmanlı gücünün ya vassal devletleri olmuş ya da onun etkisi altına girmişti. Venedik doğu deniz rotasının birkaç olağanüstü önemli üssünü kaybetmiş, Balkan Yarımadası’nın batı ve güney kısmında olan mülkleri ise adamaklılı azalmış, üstelik Karadeniz bir Osmanlı iç denizi haline gelmişti. Bunlardan sonra dünya hâkimiyeti hayal eden Mehmed’in 1480 civarında artık çağının dünya ekonomi merkezi olan Karadeniz’in doğu havzasını ve İtalya’yı elde etmeği planlaması şaşırtıcı değildir⁴ (Ölümünden sonra Osmanlı yayılması geçici olarak yavaşlamıştır, fakat padişahlar I. Süleyman’a kadar [1520-1566] esasında Fatih Mehmed tarafından çizilmiş önceliklere göre politika yapmış ve savaşmışlardı). Sadece 1456’daki yenilgi değil, aynı zamanda padişahlar tarafından yönetilen imparatorluk ordusunun Macaristan’a uzun yıllar uğramamasına da bu politika sebep olmuştur.

Uzun Türk-Macar sınır hattı boyunca barış içinde, olaysız bir yaşam devam ettiğine yönelik kesinlikle bir bilgi yoktur. Açılmış son savaş döneminde sürekli yerel çarpışmaların ortasında kalan, esasında değişiklik arz etmeyen durumla taban tabana zıttır. Karşı karşıya gelen taraflar bu çarpışmalarla birbirinin gücünü sınıyordu ve bu çarpışmalarda güç dengesinin bundan böyle de var olacağı ve durumun – *var olan durumu* temellerinden değiştirmek isteyen – daha büyük girişimler için henüz olgunlaşmadığı tekrar tekrar kanıtlanmıştı. Bu – “barış zamanlarında” da keza yıldan yıla tekrarlanan – çarpışmalarda birbiriyle karşı karşıya gelen iki sınır savunma teşkilatının askeri kuvvetinin esas rolü hücum ve savunma görevlerini eşit şekilde sağlamak olmuştur.

Türk fatihler ele geçirdikleri Balkan ülkelerinin (Bulgaristan, Sırbistan ve Bosna) yönetici sınıfı karşısında farklı bir yöntem uyguladılar. İşbirliği yapma eğiliminde olanlarını

Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990) s. 1-30.; *Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás, 1440-1711.* Budapest, 1990. (Magyarok Európában II.) s. 56-59., 68-69.

⁴ *Halil İnalcık: Mehmed II. İçinde: İslâm Ansiklopedisi.* 7. cilt. İstanbul, 1993 (yeniden baskı). s. 506-535., esas itibarıyla s. 520-523., 527-531; *aynı yazar: The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600.* London, 1973. s. 26-29., 129-133.; *Franz Babinger: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende.* München, 1959.² s. 161 ve devamı, s. 406 ve devamı; *Salâhattin Tansel: Osmanlı kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed’in siyasi ve askerî faaliyeti.* Ankara, 1985.² (T. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII/34^a.) s. 113-229., 271-279.

hizmetlerine kabul ettiler (ve bu zamanda genellikle *timar* mülkleriyle ödüllendirdiler), diğerlerini ise ya silip süpürdüler ya da sürdüler (İçlerinden birçoğu yalnızca Macaristan'da sığınacak yerler arayıp buldular ve Macar uyuğu olarak derhal Türk karşıtı savaşlarda yer aldılar). Yıkılmış devletlerin idari, hukuki ve askeri kurum sistemini ortadan kaldırıyorlar, arazileri ise – az çok önceki dağılımı koruyarak – sancaklara bölüyorlardı.⁵ Ve doğal olarak mülkleri de yeni baştan bölüyorlardı: Yeniden işgal edilmiş toprağın – değişken – bir kısmı genel olarak hazinenin yönetiminde kalıyordu (bunlar *has* mülkleriydi), geriye kalanları ise resmi (başka bir deyişle: gelir) mülküne (*timar*) veriyorlardı. Bu sonuncu gelirlerden yararlanan – *sipahiler* ve *zaimler* – komutanlarının emri üzerine gecikmeden orduya katılmak ve gelirlerinin büyüklüğüne göre belirlenmiş sayıda asker sağlamak zorundaydılar.⁶

Macaristan'la sınır olan kuzeydeki Türk yönetimi altındaki toprakların “esas düzenini” yoğunluğu ve garnizon sayısı ortak sınıra doğru yaklaştıkça giderek artan Bosna ve Sırbistan'daki kaleler oluşturuyordu. Türk kalelerinin garnizonu bu esnada farklı piyade kitalarından (*azaplardan*, *yeniçerilerden*, *müstahfizlerden*, *arboletçilerden*, silah yapımcılardan, tersane marangozlarından ve diğer zanaatkârlardan), topçulardan, yani düzenli ve kâh profesyonel, kâh asker-köylü durumundaki süvari kontenjanlarından oluşuyordu. Önden gidenler arasında *faris*'ler, diğer bir adla *beşli*'ler, arkadakilere ise *martalozlar* ve bazen esas itibarıyla çobanlık yapan Vlahlar arasından seçilmiş *vojnuklar* katılıyordu. Türk şalupa*** üniterlerinin liman yerleri sınır kalelerinin altındaki nehir (mesela Marica'da Krusevác'ın yanında ve Tuna'da Galambóc'un yanında) bölgeleriydi.⁷

Büyük kalelerde olağanüstü büyük sayıda askeri garnizon olmasına rağmen (1488 yılındaki bir kayda göre Vég-Szendró'de mesela 1690 kişi),⁸ Macar Krallığı'nın sınır boyundaki arazilerine zaman zaman 10-15.000 kişilik akınlar yapıldığından doğal olarak içlerinden yeterli gelmeyenler oluyordu. Onlar muhtemelen vergiden muaf, muhtemelen yalnızca yağmalama imkânıyla ödüllendirilmiş birlikler veya hizmetlerini Osmanlı genelkurmayının genellikle yalnızca seferler vesilesiyle kullandığı gönüllülerden oluşan esasında yarı profesyonel bir kitledir. Hedeflenen toprağı sonuna kadar inanılmaz hızlı bir şekilde mahvedip-yakıp yıktıklarından içlerinden özellikle *akıncılar* korkunç bir üne sahipti.

Akıncıların büyük kısmının başlangıçta vergiden kesinlikle muaf olan çoban hayat tarzını devam ettiren Rumeli Türkleri olduğunu Macaristan'lı György ve Mihajlovics

⁵ Hegyi Klára: A törökök berendezkedése meghódított országaikban. *Történelmi Szemle* 24 (1981) s. 392-404.; *ayni yazar*: Török berendezkedés a meghódított országoikban. *Világtörténet* 1983/2, s. 19-41.; *Histoire de l'Empire Ottoman*. (Sous la direction de Robert Mantran) Paris, 1989. s. 287-296.

⁶ *Nicoară Beldiceanu*: Le timar dans l'État ottoman (début XIVe – début XVIe siècle). Wiesbaden, 1980. Timardan daha büyük ve yüksek rütbeli resmi görevlilerin ve askerlerin *has* mülklerinden genellikle (fakat her zaman değil) daha küçük gelirler için XV. yüzyılın ikinci yarısında *zeamet* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bkz: Káldy-Nagy Gyula: A török állam hadseregének kialakulása I. Szulejmán korára. İçinde: Mohács. Tanulmányok, age. s. 170. *Zeamet* mülklerine bağlı olan yapının gelişimi hakkında I. Géza Dávid: Assigning a Zi'amet in the 16th Century: Revenue Limits and Office-Holding. İçinde: Armağan. Festschrift für A. Tietze. (Hrg. von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý) Praha, 1994. s. 47-57.

*** Şalupa: Küçük bir gemi gibi kullanılabilen büyük sandal (ç.n.)

⁷ Hazim Šabanović: Vojno uredjenje Bosne od 1463. do kraja XVI stoljeća. *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine* 11 (1960) s. 173-223.; Olga Zirojević: Tursko vojno uredjenje u Srbiji (1459-1683). Beograd, 1974. (Istorijski Institut 18.); Milan Vasić: Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom. Sarajevo, 1967.

⁸ O. Zirojević: age. s. 143.

Konstantin'in (XV. yüzyılın ortasındaki Osmanlı İmparatorluğu hakkında en iyi tasvirler bize onlardan kalmıştır) anlattığından biliyoruz.⁹ Hiçbir ödeme yapmadan ve yalnızca çalınmış mallarla ve esirlerle sürdürülen ticaretten gelirlerini sağlamak için ganimet umudu içinde seferlerde yer almaları avantajlarının başında geliyordu. XV. yüzyılın ortasından sonra akıncı yaşam tarzı ve statüsü, göçebe ve gönüllü karakteri önemini gitgide kaybetti. Devlet onları tedrici olarak sürekli bir ikametgâha bağladı, arazilere yerleştirdi ve ziraatla uğraşmaya zorladı, böylece saflarını giderek daha büyük oranda esasında reaya (=vergiye tabii uyruk) durumundaki askerlerle doldurdu. Cenevizli Iacopo de Promontorio de Campis'in 1475 civarına tarihlenen tasvirinden bu sürecin 1470'li yılların ortasına kadar artık oldukça ilerlediği; yazdıklarının temelinde akıncıları barış zamanında öküzleriyle toprağı işleyen ve başka bir vergi olan aşardan muaf tutulan daha çok asker köylüler şeklinde görmemiz gerekir.¹⁰ Bütün bunların sonucunda akıncıları bu zamanda artık "düzensiz", "gönüllü olmayı" arzu etmeyen askeri bir kuvvet diye niteleme savımız yoktur. Hizmetlerinin durumunu, ikmal şeklini kesin kuralların belirlediği ve ganimeti devletle ve kendi ileri gelenleriyle ne şekilde paylaşmaları gerektiği vb. şeklinde onlar hakkında hazırlanmış ayrıntılı kayıtlar çok azdır.¹¹

(Yüzyılın ikinci yarısında aralarında Hristiyanlara da rastladığımız) Rumeli akıncıları bu sırada kesin bir şekilde sınırlandırılan bölgelerde toplanmışlardı ve "toplulukları" yalnızca komutanlarından, akıncı beylerinden isimlendiriliyordu. En önemli birlikler şunlardı: Mihaloğlu (Niğbolu, Plevne ve Smederevo yöresinde), Turahanlı (Mora Yarımadası'nda), Evrenos (Arnavutluk, Dalmaçya civarında) ve Malkoç (Bosna, daha ziyade zaman zaman Aşağı Tuna yöresinde, örneğin Silistre'de garnizon kuran) akıncılarıdır. İsim veren ailelerin çoğunluğu bir şekilde "imparatorluğun kurucusu" kahramandan neşet ediyordu ve kısmen bu yüzden, kısmen Osmanlı fetihlerinde oynadığı seçkin rolünden dolayı olağanüstü büyük bir güce sahipti. Akıncı beylerinin görevleri babadan oğula geçiyordu; aynı zamanda "sınır beyleri" (Türkçe: *uç beyleri*), yani sınır boyundaki sancakların yöneticileriydiler de ve bu mevkileri içinde genel olarak bu yerin en önemli uç kale komutanları olarak atanıyorlardı. Esirler ve kendi askerlerinin binlercesine emretmişler, (sonradan dini kurumlara, *vakıflara* dönüşen) büyük özel mülkler elde etmişler, kendi etki alanlarında tımar mülklerini vergiye bağlamışlar, bazen devlet vergisini (*cizye*) vb. kendilerine toplayabilmişlerdi. Uygun askeri bir zemin hazırlayarak ve padişahın sarayından uzakta yaşayarak, kendileri gerçek küçük krallıklara dönüştüler.¹² Merkezi iktidarın – esas itibarıyla yüzyılın başındaki kriz zamanında

⁹ *Georgius de Hungaria: Értekezés a törökök szokásairól, vizonyairól és gonoszságáról 1438-58.* (Fordította: *Kenéz Győző*) İçinde: Rabok, követség, kalmárok az oszmán birodalomról. (Közreadja: *Tardy Lajos*) Budapest, 1977. s. 64-66.; *Konstantin Mihajlović: Memoirs of a Janissary.* (Translated by *Benjamin Stolz*, historical commentary and notes by *Svat Soucek*) Ann Arbor, 1975. s. 176-182.

¹⁰ *Franz Babinger: Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio de Campis über den Osmanenstaat um 1475.* München, 1957. (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil. – Hist. Klasse, 8.) s. 60-61.

¹¹ *Irène Beldiceanu-Steinherr: En marge d'un acte concernant le pengyek et les aqıngı.* *Revue des Études Islamiques* 37 (1969) s. 26-28., 35-43.; *Fodor Pál: Adatok a magyarországi török rabszedésről. Hadtörténelmi Közlemények* 109 (1996) s. 133-142.

¹² *M. Tayyib Gökbilgin: Mihal-oğulları.* İçinde: *İslâm Ansiklopedisi.* 8. cilt. İstanbul, 1979.³ s. 285-292.; *İ. Hakkı Uzunçarşılı: Evrenos.* İçinde: *İslâm Ansiklopedisi.* 4. cilt. İstanbul, 1988 (yeniden baskı). s. 415-418.; *Franz Babinger: Turahan Bey.* İçinde: *İslâm Ansiklopedisi.* 12/2. cilt. İstanbul, 1988. s. 104-106.; *I. Beldiceanu-Steinherr: age.* s. 28-32.; Halil İnalçık: *The Rise of the Ottoman Empire.* İçinde: *A History of the Ottoman Empire to 1730.* (Edited by M. A. Cook) Cambridge-London-New York-Melbourne, 1976. s. 31-34., 36-37.

görülen itaatsizliklerinden dolayı – en önemli görevlerinden bir tanesini uç beylerinin gücünün frenlenmesi oluşturuyordu; akıncı düzeninin yukarıda yazılan yeniden düzenlenişi, merkezi kontrolün yaygınlaşması elbette ki bu amaca da hizmet ediyordu. Yüzyılın ortası civarında Babıali'nin bir şekilde padişahın emirlerinin gerçekleşmesini sağlayan, akınlara izin veren ve fırsat bulduğu zaman kendi kurduğu yağma ordularının başına geçen başkomutanları akıncı beylerinin başına getirdiği (ancak bilgilerle şimdilik çok az doğrulanabilen) muhtemeldir.¹³

1470'li yıllarda Macaristan'daki akıncıların çoğunluğunu *Mihaloğulları* ve *Malkoçoğulları* organize ediyor ve yönetiyordu. Mihaloğulları arasında bu sırada iki kardeş yaptıkları ve yeteneğiyle ortaya çıkmıştı: Ali Bey ve Iskender Bey. Ali, 1462 yılındaki Eflak seferinden başlayarak yüzyıl dönümüne kadar Türk-Macar çarpışmalarının devamlı surette aktörüdür. Fakat (Kenyérmező Muharebesi'nde de olduğu gibi) sık sık Ali'nin safında ortaya çıkan, sonra 80'li yılların ikinci yarısında daha çok Güneydoğu Anadolu'da ikamet eden Iskender hakkında bilgimiz daha azdır. Ali Bey – kesinlikle – on dokuz yıl Vég-Szendrő, yedi yıl boyunca da Vidin sancak komutanıydı. XVI. yüzyılın başında Suzi Çelebi isimli bir şairden bize kalan ve bir bölümü Mihály Szilágyi'nin 1461 yılında Belgrad altında pusuya düşürülüşünün ve yakalanmasının tarihini anlatan şiir şeklinde yazılmış *gazavatnamenin* de (kelimeye göre: “din savaşlarının kitabı”) başaktörü olması olağanüstü bir ünü muhafaza ettiğinin açık bir kanıtıdır (Bunun ödülü olarak Ali, Vidin sancakbeyliğini kazanmıştır). En büyük çarpışmalarından bir tanesi safındaki Osmanlı birliklerinin Nagyvárád'ı da yakıp yıktığı bir Macaristan akınıydı (1474).¹⁴

Malkoç ailesinin sancağını bu sırada Bali Bey yükseğe taşımaktaydı. Ondan sonra XVI. yüzyılın başına kadar tamamıyla göz önünde kalsın diye, o da 1462 yılındaki Eflak seferinin katılımcıları arasında ilk başta ortaya çıkar. Bu zaman zarfında diğerleri arasında Bosna, Vég-Szendrő ve Silistre sancaklarının başında da duruyordu ve Mihaloğullarıyla birçok ortak girişim organize etmişti. Bu şekilde mesela Kenyérmező Muharebesi'nden önceki yılda (1478) birleşik bir kuvvetle Venedik ve Karintia arazilerini ateşe ve kana bulamışlardı.¹⁵

Sınır boyunda yetişen ve orada görev yapan Mihaloğulları ve Malkoçoğulları uç kale savaş tarzının bütün girdisini çıktısını biliyorlardı. Tesadüfen Vég-Szendrő veya Saraybosna (Sarajevo) beyi görevini yerine getiremezlerse, bunun için o zaman da tavsiyelerini talep ediyorlar ve işbirliklerini telakki ediyorlardı. Nitekim resmi olarak Macaristan ve Hırvatistan'a (ve bazen Eflak ve Moldova prensliklerine) karşı düzenlenen hücumların organize edilmesi ve yönetilmesi şeklinde iki görevi vardı. Piyadeyi kalelerin savunulması için geride bırakırken, bunlar öyle görülüyor ki, genel olarak yalnızca mülklerinin hızlı bir şekilde hareket eden birliklerini (sipahileri, akıncıları ve atlı gönüllüleri) kendileriyle götürüyorlardı.

¹³ Karş. *Agâh Sırrı Levend: Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*. Ankara, 1956. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XI/8.) s. 263-264., 270., 277., 286.

¹⁴ *M. T. Gökbilgin: Mihaloğulları*, age. s. 285-292.; *A. S. Levend: Gazavât-nâmeler*, s. 187-195.; *Olga Ziroyevic: Der Sandschakbey von Smederevo Ali-Bey Mihaloğlu*. İçinde: VII. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 25-29 Eylül 1970. Kongreye sunulan bildiriler. II. cilt. Ankara, 1973. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından IX/7^a.) s. 567-577.

¹⁵ *Franz Babinger: Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Malkoč-oghlu's*. İçinde: *aym yazar: Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*. I. München, 1962. s. 355-369.; *O. Ziroyevic: Tursko vojno*, age. s. 261.; *aym yazar: Die türkisch-ungarischen Kriege, Zusammenstöße und Streifzüge (1459-1526)*. İçinde: *Habsburgisch-osmanische Beziehungen*. Wien, 26-30. September 1983. Colloque sous le patronage du Comité international des études pré-ottomanes et ottomanes. (Hrsg. von *Andreas Tietze*) Wien, 1985. (Beihefte zur *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 13.) s. 1-15.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarında muhafızlık yapan Macar-Hırvat uç kale sisteminin temellerini uzun hükümdarlığı sırasında Aşağı Tuna boyunca yer alan krallık kalelerinden tek bir savunma teşkilatı kuran, sonra 1427'de hanedan anlaşması vasıtasıyla Sırp prensliğinin bir zamanlar payitahtı da olan bölgenin en güçlü kalesi Nándorfehérvár'ı (bugün: Belgrad) Sırp prensi István Lazarevics'ten elde eden Kral Sigismund oluşturmuştur.¹⁶ Uç kale sisteminin tamamlaması en güçlü Bosna kalelerinin (özellikle Yayça) ve Szabács'ın elde edilmesiyle (1463, 1476) özellikle birçok tehlikenin yaşandığı Hırvatistan önüne güçlü bir savunma hattı çeken Kral Mátyás'ın adıyla bağlantılıdır (Macar uç kale sistemi geçici olarak Hersek'in bir kısmına da yayılmıştı). Görülen o ki Macar Krallığı, Türklerin önünden yapışıp aldığı yıkılmış Balkan ülkelerinin yapısından sınır bölgelerini pratikte bir kalkan olarak ülkenin önüne dikmiştir.

Daha yapılacak çok iş olmasına karşın, geçmiş yılların tarih yazımı XV. yüzyıl Macar sınır savunma teşkilatı hakkında kapsamlı bir tasvir çizmiştir.¹⁷ Bunun için burada sadece konumuzun bakış açısından önemli bölümlere değinmekteyiz. Her şeyden önce ülkenin doğu bölgesinde 1420'den beri birçok kez saldırıya uğramış Erdel'de krallığın diğer bölgelerinin sınırında olduğu gibi, tek bir uç kale sistemi oluşturulamamıştı, zira onu Karpatların dağ silsilesi de korumaktaydı. Erdel'in savunması orada yaşayan ayrıcalıklı halk unsurlarının (Sas'lar ve Sekel'ler) kendini savunma savaşı ve (aynı zamanda Sekel yöneticisi olan) Erdel Voyvodasının hareketli kontenjanları üzerine kurulmuştu (Sonradan Türklerin birçok kez yaktığı, bir sıra halinde güçlü surlarla kendilerini çevrelemiş; mesela Sas şehirlerinden meydana gelmiş olan bir çeşit kale sistemi elbette ki burada da kurulmuştu¹⁸). Ülkenin bu kesiminin Türkle doğrudan doğruya sınırı olmadığından, Buda'da Macar, İstanbul'da Türk vassalı olarak görülen voyvodalığın, Eflak ve Moldova'nın ikisi arasına sıkıştığından Erdel'in savunma örgütü bu şekilde kendine özgü bir halde ortaya çıkmıştı (Yukarıdaki en son kontrolü zaman zaman Lehistan da şekillendirme talebinde bulunmuştu). Voyvodalıklar Türk'e de vergi vermelerine ve Eflak voyvodalarının sırayla Türklerin Erdel akınlarında yer almalarına rağmen, coğrafi mevkilerinden başlayarak net bir şekilde bir dereceye kadar yine de Türk hücumlarını frenliyorlardı. Akınlara karşı koyamazlarsa (veya istemezlerse), Macarlar üstünlüğü ele geçirdikleri, silahla da Türklere karşı durdukları zaman, yine de ilerleyişleri hakkında da genel olarak Erdel'lileri bilgilendirirlerdi. Türklerin Eflak'taki ilerleyişi genel

¹⁶ *Rázsó Gyula: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393-1437). Hadtörténelmi Közlemények 20 (1973) s. 431-440.; Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest, 1984. s. 102-132.; Engel Pál: Ozorai Pipo. İçinde: Ozorai Pipo emlékezete. (Szerk.: Vadas Ferenc) Szekszárd, 1987. (Múzeumi füzetek) s. 67-79.; aynı yazar: Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387-1437). Századok 128 (1994) s. 281-283.*

¹⁷ *Szakály Ferenc: A mohácsi csata. Budapest, 1975. s. 50-58.; Ferenc Szakály: The Hungarian-Croatian Border Defense System and its Collapse. İçinde: From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary. (Edited by János M. Bak – Béla K. Király) Brooklyn, 1982. (War and Society in Eastern Central Europe, 3; Eastern European Monographs, 104.) s. 141-158.; Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezete története a kezdetektől a 18. század elejéig. Történelmi Szemle 38 (1996) s. 166-171. Geçici olarak Macar toprağına ulaşan Hersek'teki kaleler hakkında: Thallóczy Lajos: Bosnyák és szerb élet-s nemzedékrajzi tanulmányok. Budapest, 1909. Tarafımızdan bilinen güney Slav literatüründen: Vasko Simoniti: Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju. Ljubjana, 1984.*

¹⁸ *Gustav Gündisch: Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395-1526. Revue Roumaine d'Histoire 13 (1974) s. 315-443.; aynı yazar: Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 2 (197) s. 393 ve devamı.*

itibariyle de bölgenin savunmaya hazırlanması için Erdel voyvodalarına zaman ve imkân sağlıyordu.¹⁹

Savunmanın ağırlık noktası, maliyetleri ve idare eden kişi hakkında doğal olarak kral ve hükümet bir düzenleme yapıyordu ve böylece uç kaleler ve hareketli unsurlar tek bir sistemin parçaları olarak görülebilirler. Aslında bu, 600 kilometreden de daha uzun, derinliğine güçlü bir halde tanzim edilmiş birbirinden bağımsız iki savunma hattıdır, hatta oldukça izole edilmiş üniteye ayrılmıştır. Bosna-Hırvat uç yöresinin sorunlarına Hırvat-Dalmaçya-Slovanya *banı* cevap veriyordu, merkez ve doğu kanadının yönetimi genel olarak Macsó banının, Temes yöneticisinin, sonra Güney Bölgeler başkomutanının (bu son iki görevi 1479'dan itibaren tek bir kişi temsil ediyordu) göreviydi. İki ayrı hattın silahlı gücü büyük mesafe olduğundan birbirlerine zar zor yardımcı olabiliyorlardı ve bunun için çok denemede de bulunmuyorlardı. Buna rağmen saldırı halinde açık bir şekilde merkezi bir girişim için uyum içinde hareket etmeye çalışıyorlardı. Uç kale sistemine daha sonradan katılmış büyük kalelerin (mesela Yayça, Szrebernik, Nándorfehérvár, Szörény) komutanları – onları da ban diye adlandırıyorlardı – yardım ettiler ve çevredeki daha küçük kalelerin aktivitelerini de idare ettiler.²⁰

Savunma meselesinden sorumlu olan banlar ve Temes yöneticileri çok geniş bir yetkiyle emir veriyorlardı. Macsó banı genel olarak aynı zamanda Szerém, Valkó, Bács, Bodrog, Baranya, Tolna ve Somogy yöneticisi görevini de almış, Temes yöneticisi ise tedrici olarak Güney Tisa ötesi, Güney Tuna-Tisa arası, hatta zaman zaman – aynı zamanda Güney Bölgeler başkomutanıydı da – Drava ve Sava arasındaki eyaletlerin bir kısmını da denetimi altına almıştı (örneğin 1498'de Pozsega, Valkó, Szerém, Bács, Csongrád, Csanád, Torontál, Arad, Békés ve Temes eyaleti ona aitti). Böylece daha sonra bu sınır yöresindeki üst subaylar Macar sınırının arkasındaki alanların askeri ve maddi güç kaynaklarına da doğrudan emir vermişlerdir.²¹

Yaygın kaniya rağmen Macar, sırasıyla Türk sınır savunma teşkilatı düşman saldırısını kendi hattında durdurmak ve arkasında olan bölgenin nüfusunu korumak gibi bir görev yerine getirmemekteydi. Buna karşın hızlı bir şekilde hareket eden Macar-Hırvat akıncıları olağanüstü bir sıklıkla düşman bölgesine nüfuz ederlerdi. Türk tarafından da bu şekilde geçişler olduğundan mücadele genellikle sadece saldırıların savuşturulması şeklinde değil,

¹⁹ *Elekes Lajos*: A magyar-román viszony a Hunyadiak korában. İçinde: Mátyás király (Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára). I-II. (Szerkesztette [mások segítségével] *Lukinich Imre*) Budapest, yıl belirtilmemiş [1938] s. 170-228.; Eflak ikileminin belitsel tasviri: s. 205.

²⁰ Mülkleri ülkenin daha korunaklı bölgelerinde yer alan banderium sahibi beylerin – esas itibariyle kiliselerin – birlikleri de sınırlarda sık sık ordugâh kuruyorlardı. *Kubinyi András*: Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén. İçinde: Egyházak a változó világbán. (A Nemzetközi Egyháztörténet konferencia előadásai. Esztergom, 1991. május 29-31.) (Szerk.: *Bárdos István* és *Beke Margit*) Yer ve yıl belirtilmemiş. s. 23.; *Kubinyi András*: Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990) s. 69-71.

²¹ Bu güç birleşimi hakkında: *Kubinyi András*: A megyésispánságok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái (Adatok a veszprémi püspök örökös főispánsági joga felfüggesztéséhez). *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 16 (1982) s. 174-175.; harita: s. 172.; *Fenyvesi László*: Magyar-török kapcsolatok Mátyás király haláláig. *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990) s. 80.; *aynı yazar*: A temesközi- szörénységi végvárvidék funkcióváltásai (1365-1718). İçinde: Végvárak és régiók a XVI-XVII. században. (Szerk.: *Petercsák Tivadar* és *Szabó Jolán*) Eger, 1993. (*Studia Agriensia* 16.) s. 242-245. Macar meclisleri uç kaleler arasındaki eyaletlerin nüfusunu bayındırlık işleri için düzenliyorlardı: *Kubinyi A.*: Mozgósítási és hadseregellátási problémák, age. s. 70.

aynı zamanda onlara karşılık verme şeklinde devam ediyordu. Bununla Türkler Macarları ve Macarlar Türkleri kendi hatlarına mihlamaya ve diğer kuvvetin alanını (nüfus ve maddi gelirlerini) mahvetmekle zayıflatmaya çalışıyorlardı.

Türk ve Macar uç kale hatları boyunca ve arkada devam eden mevzi savaşının bu karakteristik çizgilerinin dönüm noktasını Kenyérmező Muharebesi'nin belirlediği 1479-1482 çarpışma silsilesi en iyi şekilde tasvir eder. 1479 baharının ilk zamanlarında Erdel'in güneydoğu kapısı Eflak üzerinden artık güçlü bir Türk askeri harekâtı işaret ediliyordu. Brassó'lular – düzenli, sebepsiz olmayan gelenekleri uyarınca – Nisanda artık Eflak'ta garnizon kuran Türk birliklerinin Szászöld'ü hedefe koyduğundan korkuyorlardı, lakin onlar bu yolla – Eflak Voyvodası Tepeluş'un durumuna göre onu zorlamak için – sadece Macar sahalarına değil, aynı zamanda Moldova'ya doğru daha da ilerleyeceklerdi.²² Krallık sarayında – açıkça mükemmel şekilde işleyen Macar haber alma servisinin bu yolla tam kesin olmayan durum değerlendirmesi temelinde²³ – bundan daha da tehlikeli bir varsayım yapılıyordu. Macar sınır savunmasının doğu kanadının iki noktasında, esas itibarıyla eş zamanlı alışılmamış değişiklikler gerçekleşmesinden, sadece güç araştıran bir akının düşünülmediği, aynı zamanda çok daha büyük ölçekli bir girişimden korkulduğunu doğrudan doğruya anlamamız gerekir.

Nitekim Güney Bölgeler Başkomutanlığının kuruluşunun – yani: Temes yöneticisi Pál Kinizsi'nin etki alanının bahsedilen büyük ölçekli genişlemesinin – yeni Erdel voyvodasının atanışıyla çakışmasının bütünüyle tesadüfi bir çakışma olması güçlülükle mümkündür. Kinizsi'nin yeni unvanıyla ilk defa Kral Mátyás'ın 22 Ekim 1479'daki mektubunda karşılaşıyoruz (*adiuncto secum Paulo Kinisi generali capitaneo inferiorum partium huius regni*).²⁴ 11 Temmuz 1479'da oldukça uzaktaki (Körös eyaletindeki) Garignica'da ortaya çıkan – bizim adımıza yukarıdaki ilginç kısımlara daha aşağıda yine döneriz – bir vasiyetname²⁵ Kinizsi'nin rütbe yükselişi hakkında bir şey göstermediğinden dolayı, vasiyetname sahibi herhangi bir şekilde ona bağlamasına²⁶ rağmen yeni teşkilatlanma şeklini Temmuz sonu ve 13 Ekim arasında bir zamanda – zaten daha önceden de göz ardı edilmiyordu – gerçekleştirmişlerdi.²⁷

²² G. Gündisch: Siebenbürgen in der Türkenabwehr, age. s. 434.

²³ Çağdaş haberalma teşkilatına dair I. Kubinyi András: A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez. *Hadtörténelmi Közlemények* 25 (1978) s. 207-209.

²⁴ *Fraknoi Vilmos*: Mátyás király levelei. Külügyi Osztály I. 1458-1479. Budapest, 1893. s. 449-450. Nr. 303.; magyarul: Magyar humanisták levelei, XV-XVI. század. (Közreadja: V. Kovács Sándor) Budapest, 1971. s. 250-251.; Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából. (Szerk.: Nagy Iván és Nyáry Albert) II. k. Budapest, 1877. (Monumenta Hungariae Historica IV/1.) s. 395.; magyarul: Mátyás király levelei 1460-1490. (Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta: V. Kovács Sándor) Budapest, 1966. s. 91.

²⁵ Magyar Országos Levéltár (MOL) DL 45 390.

²⁶ Karş. Aşağıdaki sayfayla.

²⁷ Kinizsi'nin komutanlık görevindeki en ayrıntılı yayını: MOL DL 56 091. (1479. dec. 12.) Karş. Kubinyi A.: A megyésispánságok, age. s. 175. Kinizsi'nin atanmasını hatalı bir şekilde 1481'e tarihlenmiştir Szakály F.: Mohácsi csata, age. s. 55.; *Fenyvesi L.* (21. notta atıfta bulunulan çalışmalarında) değişikliği 1479 ilkbaharına koyar, fakat iddiasına temel oluşturan vaka, özel kaynak incelemesi sonucunda ortaya çıkmaz (Bundan dolayı hâlâ kabul edilebilir). Kinizsi hakkında I.: *Joan Hațegan*: Pavel Chinezul în lupta antiotomana. Anni 1479-1482. *Ziridava* 10 (1978) s. 197-208.

Bu mevkiinde son kez 10 Nisanda rol oynayan Vingárt'lı Péter Geréb'in²⁸ yerine kibirliliğiyle tanınan²⁹ başyargıç**** István Báthori'nin kendisinin Erdel'in uç bölgesine voyvoda olarak erişmesi açıkçası yalnızca bizi değil, çağdaş yazarları da şaşırtmıştı³⁰ (Bundan, hükümdarın Erdel için gözlenen tehlikelere oranla – öte yandan uzaktan akrabası olan³¹ – Geréb'in nüfuzunun yeterli olmadığına hüküm vermesi ve her ne olursa olsun ondan kurtulmak istediği kesin bir şekilde okunabilir). Şimdilik sarayın Báthori'yi geçici olarak uzaklaştırmak isteyip istemediği veya – başyargıç ve Erdel Voyvodası görevinin birleştirildiğine dair o zamana kadar kati surette (daha sonra da sadece bir sefer) bir örnek³² yok olmasına rağmen – Báthori'nin bu unvana (da) sahip olmuş olduğu şimdilik açıklanamayan bir sebepten başlayarak bilinmemektedir. Gerçi o, Pál Kinizsi ile mukayese edilebilen askeri tecrübelerle³³ emretmediği gibi, aynı zamanda Erdel için düzenlenmiş krallık birliklerinin başkomutanı olarak (*supremus capitaneus gentium regalium in partibus Transsilvanis*) şimdilik sadece bu potansiyel savaş alanında 1476 sonbaharında ortaya çıkmıştı.³⁴ Yerel bilgileri ve şartları artık Erdel görevinin sorumluluğunu alabilecek kadar biliyordu.

Voyvodalığa atanmış Báthori'yi Mayıs sonundan başlayarak sürekli olarak tehlike arz eden bölgede daha çok buluruz. Tarafımızdan bilinen 29 Mayıs'ta Nagyszeben'de yazılmış bir Erdel belgesi ilk sıradadır, 3 Temmuz'da da aynı yerde ikamet etmiştir. 4 Ağustos'ta Déva'dan, 14 Ağustos'ta ise Szászsebes'ten emirlerini dağıtmıştır.³⁵ Mayıs'taki emrini Eltra'nın krallık mülkünün rahibi üstat Balázs'a göndermiş ve ticari karaktere sahip bir ayrıcalığı

²⁸ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen VII. 1474-1486. (Herausgegeben von Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch und Gernot Nussbächer) Bukarest, 1991. s. 208-209. Nr. 4300. Voyvoda yardımcısı Antal Kendi hakkında en son 13 Mart 1479'da bilgi sahibiyizdir: MOL DL 26 806.

²⁹ Daha sonradan artık voyvodanın ve kralın kendisini mülkünde düşünmüş ve güya şunu ifade etmiştir: Buda'da onun üzerine şikâyet eden, biri kaybettikten sonra diğeri yerine geçsin diye iki yöneticisi olduğunu anlatsın. *Mályusz Elemér: A magyar társadalom a Hunyadiak korában (A hűbériség és rendiség problémája)*. İçinde: Mátyás király emlékkönyv. (Szerkesztette [mások közreműködésével] Lukinich Imre) Budapest, yıl belirtilmemiş [1938] s. 387.

**** Macaristan'da devlet yönetiminde kral ve nádor'dan sonra gelen üçüncü kişi (ç.n.)

³⁰ Báthori'nin 9 Mart'ta da artık Erdel'de, bilhassa Kolozsvár'da olduğunu not etmeye değer: Kendisi yalnızca "iudex curie" diye hitap ederek Nagyszeben ve Miklós Drágfi arasındaki hukuki çekişmeyi düzenlemiştir. Tomaj ulusundan Bánffy Losonczi'nin aile tarihine ilişkin arşiv. II. 1458–1526. (Szerk.: *Iványi Béla*) Budapest, 1928. (A Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története) s. 203. Nr. 171. = Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen, age. VII. s. 206-207. Nr. 4297. Adaleti yerine getirmek güçlüğüle mümkündür, zira bu yörenin birçok hukuki karakter içeren yayını hakkında bilgimiz yoktur ve bu bir tek belgeyi de mühür yüzüğüyle güçlendirmiştir. MOL demirbaşında Erdel Voyvodasının ona (Df. 244 518. és 277 587) 1474'te söylediği, ilgili olarak 1473'e tarihlenen Balázs Magyar'ın evrakları (9 Mayıs ve 1 Haziran) 1479'a tarihlenmiştir.

³¹ Kovács Péter: Mátyás király. Budapest, 1990. s. 23.

³² Péter Szentgyörgyi XV.-XVI. yüzyıl dönümünde tek başına bu iki unvanı temsil ediyordu; János Szapolyai Erdel Voyvodalığından 1510'da "serbest kalmıştı". András Kubinyi'nin samimi bilgisi.

³³ Buna rağmen onun da – diğer birçok asilzade gibi – Mátyás'ın kuzeybatı savaşlarından pay aldığı doğrudur, fakat seçkin savaş harekâtı hakkında bir bilgimiz yoktur. *Gyalókey Jenő: Mátyás király, a hadszervező és hadvezér*. İçinde: Mátyás király emlékkönyv, age. s. 272-284.; Báthori hakkında: s. 273. (1468)

³⁴ Brassó, 1476. október 2. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen, age. VII. s. 114. Nr. 4149.

³⁵ Aynı yerde VII. s. 213-217. Nr. 4307., 4311., 4313. ve 4315. sayı. (Bu belgelerinde artık 1476'da da mühür yüzüğünü kullandığı görülür).

güçlendirmiştir. Bunu hesaba katmayarak bu zamana kadar yayınlanmış her voyvoda belgesinin saldırının savuşturulması ile bağlantısı olması beklenebilir (Bütün bunlar arasında yazıhanesi – orada kalmış başyargıcın mührü altında mahkeme başkâtibinin idaresinde – onun şahsında sürekli olarak hukuki hizmetle bağlantılı yapılacakları tedarik etmiştir).³⁶

Bahsedilen 11 Temmuz 1479'daki Garignica vasiyetnamesinden hükümdarın bir şekilde seferberliği de emrettiği; orduların Temesvár'da toplanmaları gerektiği ortaya çıkar (*de mandato regie maiestatis versus Themeswar ad exercitum contra thurcos per regiam maiestatem promulgatum*). Seferberliğin etkisinin yalnızca Pál Kinizsi'nin "eyaletine" yayılmadığı görülebilir, zira Körös asla Güney Bölgeler başkomutanlarının sorumluluğu altına girmemişti.³⁷ Vasiyetnamenin hazırlayıcısı şato sahibi Pozsega'lı Miklós'un, Kinizsi'nin aile çevresine dâhil olduğu için savaşa gittiği de elbette ki düşünülebilir. Mülklerini ve ailesini onun korumasına emanet ettiği halde *koruyucu* demeyerek ona karşı söz söyler, hem piskopos Nagylucse'li Orbán'ı, hem de hazinedarı vasi olarak adlandırılmasına atıfta bulunur (*egregii domini Urbani prepositi etc. thesaurarii regie maiestatis ac magnifici Pauli comitis de Themeswar tuitionem et protectionem requisissemus* [?]).³⁸ Bütün bunların temelinde bir kere en azından sınır kale bölgesinin merkezine ve doğu kanadına yayılan "genel" bir seferberlik düşünüyoruz.

Türklerin harekâtına geri dönersek: Tehlike Nisanda sadece geçici bir şekilde Erdel üzerinden geçip gitmişti; haberlere göre Temmuzda daha yeni büyük bir ordu Eflak'a varmış, Fogaras bölgesine saldırmaya hazırlanıyordu. Bunun üzerine Báthori bölgenin savunma kuvvetlerini alarm durumuna getirmiş ve kale komutanının değişmesinden dolayı gıda maddesiz kalan ve mahvolmuş şekilde duran Törçs kalesinin desteklenmesi adına kısmi seferberlik emretmiş ve (arşivinde kalmış olan bir belgeden sadece Brassó için değil, aynı zamanda en azından bütün Sas şehirleri için zor olan) iki forintlük savaş vergisi toplanması şeklinde adımlar atmıştı.³⁹

Kral Mátyás'ın kendisi 25 Ocak 1479'da – on altı yıllık savaşın bitmesi için son noktayı koymuş olan – İstanbul'da imzalanan Türk-Venedik barış antlaşmasının Türklerin Macaristan'a karşı girişimlerinin yoğunlaşacağını gösterdiği şekilde bir kanaate sahipti. "Venedik ve [Alman]-Roma imparatoru [III. Friedrich] Türklerle barış yaptıktan sonra – diye yazar Kenyérmező zaferi hakkında Papa'ya hitap ettiği vesikasında – en acımasız

³⁶ "iudex curie regie maiestatis ac vaivoda Transylvanus Siculorumque et cetera comes" diye hitap edilen Báthori, yazıhanesinin gönderip, kendisinin teslim ettiği belgelerinin içinde "iudex curie regie maiestatis" unvanını taşımasından da artık tanınabilmektedir. Yazıhanesinin yayınlarından: május 28.: MOL DL 25 254., június 11.: 70 992., július 16.: 25 255., augusztus 20.: 10 008., szeptember 14.: 100 924., szeptember 15.: 83 448. ve 83 850., szeptember 18.: 102 205. ve 107 041 vb. (hepsi Buda'da ortaya çıkmıştır). Báthori'nin yargıçlıkları hakkında: *Bónis György: Jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971. s. 265-266.

³⁷ Daha önceki durum hakkında: *Engel P.*: age. 60-61.; *aynı yazar* : *Magyarország világi archontológiája, 1301-1457*. Budapest, 1997. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) 11-15., s. 202-205.; ayrıca s. 15. ve 204.

³⁸ 25. notta atıfta bulunulan yerde.

³⁹ *G. Gündisch: Siebenbürgen in Türkenabwehr*, age. s. 434.; *Urkundenbuch der Deutschen in Siebenbürgen*, age. VII. s. 214-215. Nr. 4311. ("quomodo castrum Therch ad praesens per remutationem castellanorum" ve "officialium eiusdem castris victualibus privatum et destitutum"); s. 217. Nr. 4315. ("Item stipendiariis vestris, qui sunt ex alienis natio[nibus] et partibus singulos ... duos florenos dare velitis").

düşmanımızın bütün nefret dolu öfkesi ve hücumu tek başına sadece bana ve benim Macar Krallığıma karşı yönelmişti.”⁴⁰ Oysa Sırbistan sınır beylerinin akınları Venedik-Türk savaşı sırasında dahi durmamıştı. Bahsettiğimiz gibi, örneğin Ali Bey’in orduları 1474 yazında Tisa ötesinin güney kısmını sonuna kadar mahvetmişler ve Nagyvárad’ı da yakmışlar ve yağmalamışlardı⁴¹ (Bunun üzerine güney sınır bölgelerinin savunulmasının ihmal edildiği bahanesiyle asilzade sınıfı Çek ülkesinde ikamet eden Mátyás’a karşı kısa, fakat ağır hükümet politikasını değişime götüren bir isyan başlatmıştı). Saray beyleri Mátyás’la sürtüşmeye girmekten ve bu yolla iki cepheli bir Avrupa savaşının tehlikesini kendilerine hatırlattığı için bundan kaçınmışlardı.

Mátyás, her belirtiyeye göre Türk-Venedik barış antlaşması imzalandığında ve Kenyérmező Muharebesiyle biten 1479 yılındaki Türk akını münasebetiyle (fakat üstünlüğü kasıtlı bir şekilde de göz ardı etmeden) yanılmıştı.⁴² Eflak ve Moldova civarındaki diplomatik ve askeri mücadelelerden “dolayı” bir Türk hücumu çok muhtemel görünmektedir. Nitekim Osmanlılar 1455-1456’dan beri her iki prensliği vergi ödeyen vassalları olarak görüyorlardı⁴³, lakin ne Macar etkisinin, ne de voyvodaların zaman zaman metbu beylere karşı silaha sarılmalarının sonunu getirememişlerdi. Bu, özellikle 1473’te Türklere vergi ödemeyi reddeden, 1475’te Macar kralına bağlılık yemini eden ve Türklerin Eflak’tan püskürtülmeleri için onunla ittifak içinde olmaya gayret eden – aslında ülkesinin ekonomik çıkarlarıyla taban tabana bir zıtlık içinde olan – Moldova Voyvodası István Nagy için (Ştefan çel Mare) doğrudur.⁴⁴ Tam da bu zaman civarında Karadeniz’in batı kıyısında uzanan (veya oraya dökülen) ticaret yollarını (yani “Moldova yolunu”) kendi denetimi altına almayı denemesi Babiali’yi olağanüstü büyük zarara uğratmıştı.⁴⁵ 10 Ocak 1475’te Vaslui’de (onunla olan Mihaloğlu Ali Bey ile birlikte) István Nagy’ın ordularından büyük bir yenilgi alan Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa’ya, Sultanın Arnavutluk’taki İşkodra altından 1474 sonunda artık Moldova’ya karşı emir vermesi bir tesadüf değildir.⁴⁶ Kefe’nin bu yıl zaptından ve Kırım Hanlığı’nın boyun eğdirilişinden⁴⁷ sonra 1476’da Sultan Mehmed, karakter olarak gözü pek

⁴⁰ *Fraknoi V.*: age. I. s. 449-450. Nr. 303. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.

⁴¹ *A. S. Levend: Gazavât-nâmeler*, age. s. 191.; *M. T. Gökbilgin: Mihál-oğulları*, age. s. 287.; *S. Tansel: Fatih Sultan Mehmed’in*, age. s. 185-186. Türk birliklerinin buraya kadar bu şekilde derin bir halde Macaristan’a nüfuz edişlerinin çok azı başarılıydı. Bunlar hakkında I. *Aurel Decei: Deux documents turcs concernant les expéditions des sultans Bayazid Ier et Murad II dans les Pays Roumains. Revue Roumaine d’Histoire* 13 (1974) s. 395-413.

⁴² Aynı şekilde bkz. *Kenneth M. Setton: The Papacy and the Levant (1204-1571). Volume II. The Fifteenth Century. Philadelphia, 1978, s. 330.*

⁴³ *Şerban Papacostea: La Moldavie État tributaire de l’Empire Ottoman au XVe siècle: le cadre international des rapports établis en 1455-1456. Revue Roumaine d’Histoire* 13 (1974) s. 445-461.

⁴⁴ *Elekes Lajos: Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király. Budapest, 1937. s. 46-52. Karş.* Yakın zamanda: *Şerban Papacostea: Stephen the Great. Prince of Moldavia 1457-1504. Bukarest, 1996.*

⁴⁵ *Mihnea Berindei: L’Empire ottoman et la “route moldave” avant la conquête de Chilia et de Cetatea-Albă (1484). Journal of Turkish Studies* 10 (1986) s. 47-71. (genişletilmiş literatürle; yeniden anlatarak: *Revue Roumaine d’Histoire* 30: 3-4 [1991] s. 161-188.); *Székely György: Moldvai oszmán hadicélpontok földrajzi és történeti kérdései. Keletkutató* 1989 tavasz, s. 48-52.; *Halil İnalçık: The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600. İçinde: An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914. (Edited by Halil İnalçık with Donald Quataert) Cambridge, 1994. 271-314., esas itibarıyla s. 285 ve devamı.*

⁴⁶ *Elekes L.: Nagy István*, age. s. 48-49.; *C. Imber: The Ottoman Empire*, age. s. 223-225.

⁴⁷ *Halil İnalçık: Yeni vesikalara göre Kırım Hanlığının Osmanlı tabiliğine girmesi ve ahidname meselesi. Belleten* 8 (1944) s. 185-229.; *Ivanics Mária: A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban. Budapest, 1994. (Körösi Csoma Kiskönyvtár 22.) s. 16-19.; C. Imber: age. s. 225-228.*

olan voyvodanın aklını başına getirmek ve ülkesinin zaptıyla Karadeniz'in ihatasının tamamlanması için vaktin geldiğini gördü. Olağanüstü yoksunluklar ortasında devam eden savaş girişimi daha şüpheli sonuçlar doğurmuştu; 26 Temmuzda yapılan Războen çarpışmasında zafer Türklerin olmasına rağmen, geri çekilişlerinden sonra voyvoda eskiden bıraktığı yerde devam etmişti. Bu yılın sonunda Erdel krallık ordularının başkomutanı, başyargıç Báthori, Türk dostu Eflak Voyvodasının uzaklaştırılmasında ve 1477'de onun desteğiyle güney komşusunda yeniden bir dizi voyvoda değişikliği meydana getirmeye yardımcı olmuştu.⁴⁸ Bu denemeler uzun vadede sonuçsuz kalmışlardı (zira Türk akınları karşısında savunmasız Eflak voyvodaları kısa zamanda bütünüyle Babıali'ye hizmete zorlanıyorlardı), hatta – esas amacı geriye çevirerek – sık sık Türk intikamlarını geri alıyorlardı.⁴⁹

Görüşümüze göre 1479 yılındaki saldırı, Türklerin Eflak'taki akınlarını güçlendirmek ve “karışıklıkların” esas kaynağı olarak görülen Macarların cesaretini oradaki müdahaleden mahrum bırakmaya yönelik denemesinden başka bir şey değildir. Kenyérmezó Muharebesiyle sona eren Erdel istilasının arkasında Akdeniz cephesi ile bağlantılı Türk imajlarının da saklandığı konusunda Kral Mátyás kesinlikle haklı olduğu kadar, Venedik ile imzalanan barış antlaşmasının izinde Babıali'nin ağırlık noktasının yerini nihai olarak Macaristan bloğuna kaydıracağı konusunda yanılıyordu. Aslında hasmı kesin bir şekilde ortaya çıkmıştı: Sultanın sarayının dikkati bu zamanda artık giderek daha çok İtalya ve Akdeniz yönüne kaymaktaydı (Mátyás bunu 1479 sonbaharının son günlerinde hâlâ kesin olarak fark edememişti).

Bunun dışında Sultanı muhtemelen kişisel intikam isteği de bir saldırı düzenlemeye kıskırtmıştı. Nitekim 1476 sonbaharında Moldova seferinden Edirne'ye geldiğinde kuzeybatıdaki en önemli sınır kalesi olan Vég-Szendró'yü Macarların, civarındaki üç korugan ile birlikte abluka altına aldığı ve garnizonun stoklardan tüketmeye başladığı haberini almıştı. II. Mehmed yorgunluktan ölmüş birliklerini yeniden orduya çağırarak, hızlı bir yürüyüşle Tuna'ya ilerlemek ve orada yoğun karda, acımasız soğukta en büyük müstahkem mevkiyi kuşatmaya mecbur kalmıştı (bu esnada iki küçük kale boşaltılmıştı). Sonunda Türklerin kale etrafına odun yığarak onları yakma arzuları açığa çıkmadan önce Macarların ve Sırların kendileri yiğitçe dayanmışlar, düşmana korkunç zarar vermişler, serbestçe geri çekilme karşılığında teslim olmuşlardı.⁵⁰ Bu “korkunç” acıyı Sultan açıkçası zor sindirmişti, lakin takip eden iki yıl içinde keza İşkodra kuşatmasında ve Venedik'e karşı olan akınlarda bütün Rumeli askerine ihtiyacı olduğu için bir intikam düşünemezdi. Lakin savaş zaferle bittiği zaman derhal

⁴⁸ Elekes L.: Nagy István, age. s. 63.; S. Tansel: age. s. 225-229.; C. Imber: age. s. 228-232.

⁴⁹ Kırım birliğinin ve Osmanlı üstünlüğünün sağlamaştırılmasını (1478) takiben kısa zamanda Moldova da Osmanlı politikası ve ekonomisinin ilgi sahasına yerleşmişti; I. Şerban Papacostea: La guerre ajournée: les relations Polono-Moldaves en 1478. Réflexion en marge d'un texte de Filippo Buonaccorsi-Callimachus. *Revue Roumaine d'Histoire* 11 (1972) s. 3-21.; Mustafa A. Mehmed: La politique ottomane à l'égard de la Moldavie et du Khanat de Crimée vers la fin du règne du sultan Mehmed II “le Conquérant”. *Revue Roumaine d'Histoire* 13 (1974) s. 509-533.

⁵⁰ Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei. (Ford.: Kulcsár Péter) Budapest, 1995. s. 804-805.; Török történetírók. I. (Ford. és jegyzetekkel kísért: Thury József) Budapest, 1893. (Török-Magyarkori Történelmi Emlékek. Második Osztály: Írók) s. 167-168. (Szádeddin); Ivics Sándor: A magyarországi szerbek történetéből... İçinde: Margalits Ede: Szerb történelmi repertorium. Budapest, 1918. s. 673.; S. Tansel: age. s. 187-189.; C. Imber: age. s. 232-233.

Macaristan üzerine “akıncıların kendi gücüyle ve atlarının sürüsüyle akın için harekete geçmeleri” şeklinde sınır beylerine garnizon yerlerine geri dönsünler diye emir vermişti.⁵¹

En sonunda Erdel’e karşı 1479 yılındaki Türk saldırısı oldukça geç, Ekim başında başlamıştı. Erdel’de ve Moldova’da esas itibarıyla Ali Bey’in manevrasına dikkat edilmesine rağmen, akıncı ordusunun başında Mátyás’ın bahsedilen mektubuna göre Anadolu Beylerbeyinden sonra imparatorluğun ikinci en büyük gücü⁵², çağdaş Almanca vesikaya göre ise Sultanın danışmanı olan Hasan Beyoğlu İsa Bey bulunuyordu.⁵³ Bu zamanda Türk hizmetinde bulunan Angioiello Gionmaria da bu kaynakla uyum içinde onu “eski bir komutan ve ünlü bir kişi olarak” (*capitano antico et huomo famoso*) karakterize eder ve Silistre sancağının sahibi olduğunu söyler (lakin hatalı bir şekilde 1477’ye konulan bir girişim daha sonra durumunun güvenilirliğini bir dereceye kadar sarsar).⁵⁴ Ali Bey’in yaptıklarını anlatan gazavatname İsa Bey’i Koca (yani “Yaşlı”) diye adlandırır ve akıncıların büyük üne sahip önderi olarak gösterir: Akın yapmayı emreden Sultanın emrini yerine getirmek üzere önceden arandığı zaman Ali Bey: “Yürek ve ruh diyarında mirimizsin, Bu yolda [yani din savaşında] şeyhimizsin, pirimizsin” diye onu över.⁵⁵ Bütün bunların temelinde – açıkça artık yaşamının son zamanlarında olan – hükümdarın güvendiği bir kişi olarak Rumeli akıncılarının sadakatinin üzerinde gözetilen İsa’yı yukarıda bahsedilen “başkomutanlarla” bir tutabiliriz. Sultanın çok önem atfettiği girişimin yönetimini muhtemelen bu yolla kendi eline aldığı görülmektedir.⁵⁶ Sınır yakınındaki Macar eyaletlerinin halkının ismini eskiden beri öğrenmekten korktuğu bütün sınır beyleri ona aitti. Bu halde iki Mihaloğlu: Ali ve İskender olduğu gibi Malkoçoğlu Bali Bey de. (Latince Dubnici kroniğinin Macarca bir kelimeyle “Kysbazarad” [=Kisbasarab] olarak adlandırdığı) Eflak Voyvodası Tsepeluş Basarab’ı ve Türk ordusunun sayısını arttırdığı – büyük bir kısmı piyade olan – bin-iki bin savaşçıdan oluşan ordusunu da ilerleyen Türklere katılmaya zorlamışlardı⁵⁷ (Tsepeluş, bu vesileyle daha da gönüllü bir halde – zaten başka bir seçeneği de yoktu – Türklere katılmıştı, çünkü 1478’in ilk yarısında iktidardan uzaklaştırdığı, Erdel’e kaçan rakibi Laiotă’yı, “yaşlı” Basarab’ı akın sırasında ele geçirebilmeyi umut ediyordu).

⁵¹ *İbn Kemal: Tevârih-i Âl-i Osman. VII. Defter. (Önsöz, indeks ve içindekileri hazırlayan Şerafettin Turan) Ankara, 1954. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından I/5.) s. 466. (Daha ileride: İbn Kemal I.); İbn Kemal: Tevârih-i Âl-i Osman. VII. Defter. (Tenkidli transkripsiyon). (Hazırlayan Şerafettin Turan) Ankara, 1957. (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından III/5.) 423 (Daha ileride: İbn Kemal II.) İbn Kemal (Türkçe ismiyle: Kemâlpasazâde) nin Kenyérmezö Muharebesi hakkındaki anlatımı 1. Ekler bölümünde Macarcaya (Türkçeye, ç.n.) çevrilmiştir.*

⁵² *Fraknói V.*: age. s. 450-451. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.

⁵³ Bayerische Staatsbibliothek. Handschriftensammlung (Daha ileride: BStB HSs), Cgm. 331. 71^r. Anlamsız atlamalarla yayınlanmıştır: *I. Ursu: Descrierea bătăliei de pe Câmpul Pânii de lângă Orăștie (1479 Oct.13). Revista pentru istorie, arheologie și filologie 14 (1913 [1914]) s. 147-150.* Metin Kenyérmezö Muharebesi’ne katılan bir Sas’tan neşet eder. Yeniden yazımı ve çevirisi 1. Ekler’dedir.

⁵⁴ *Donado da Lezze [Gianmaria Angioiello]: Historia turchesca (1300-1514). (Publicată, adnotată, îpreună cu o introducere de I. Ursu) București, 1909. s. 96.*

⁵⁵ *A. S. Levend: Gazavât-nâmeler, age. s. 270.*

⁵⁶ Diğer Türk kaynakları İsa Bey ve babası hakkında az değerli bilgi verirler; bunun için sonradan birçok kişi varlığına cevap bulamadığından onun Evrenos ailesinin üyesi olduğunu varsayımıştır. Karş. *İ. H. Uzunçarşılı: Evrenos, age. s. 417.*

⁵⁷ *M. Florianus: Chronicon Dubnicense... Quinque-Ecclesiis 1884. s. 202.* Ordusu Almanca vesikaya göre 4-5.000 kişiden oluşuyordu, aslında olsa olsa yarısı kadar büyük olabilirdi: BStB HSs Cgm. 331. 72^r. Kar. *I. Ursu: Bătălia de pe Câmpul Pânii (1479). Revista pentru istorie, arheologie și filologie 14 (1913 [1914]) s. 142.*

Çağdaş kaynaklar Türk ordusunun büyüklüğü hakkında birbirini tutmayan bilgiler verirler. Türklerin askeri gücünü Bonfini ve 1536'da yazılmış *Hungaria*'da Miklós Oláh 60.000, Leh Długosz ise – çağdaş kaynakların kabataslak sayılarının çekiminin etkisine kapılarak – 100.000 kişi olarak verirken, bir görgü tanığı tarafından yazılmış Almanca kısa bir vesika – Vlahlarla beraber – 45.000, Kral Mátyás'ın mektupları – Vlahlar hariç – “aşağı yukarı” 43.000, Dubnici kroniği 35.000 kişi gösterir.⁵⁸ Bununla beraber Mátyás'tan neşet eden bilgi güvenilirse, bu sayılar – daha sonraki kıyaslamalar ve Türk askeri yapısının bilgisi dâhilinde – daha o zaman da oldukça abartılı görünmektedir, hâlbuki orduda⁵⁹ yediden fazla sancak beyi vardı ve bunlar amaca göre bölgelerinin sipahilerini de kendileriyle getirmişlerdi. Buna karşın Angiolello, İsa'ya beş sancağın askerinin ve 6.000 akıncının toplamda 20.000 insanın Macaristan'a kadar eşlik ettiği bilgisini vermiştir.⁶⁰

Birleşik Türk-Eflak askeri gücünde 15.000 askerden fazla olmasının güçlükle mümkün olduğu, fakat yine bu orandan da daha yüksek olabileceğinin rahatlıkla ortaya çıkabileceğini kendimiz – Türk kronik yazarı Oruç ile uyum içinde⁶¹ – düşünüyoruz.⁶² Türk ordusunun büyük kısmı geleneğe göre açıkça savaş değeri az – daha çok sadece yakma ve yağmalama için, hiçbir şekilde düzenli askeri harekâtlara ve kati surette açık ova savaşında dayanıklılığa uygun olmayan – akıncılardan, martalozlardan ve gönüllülerden oluşuyordu. Bütün bunların karşısında eskiden de komşu sınır savunma müfreze birlikleriyle beraber toplanabilen Erdel askeri gücü uzak ara üstündü. Böylece Macar savunma ordusunun daha iyi savaş değeriyle, arazi bilgisiyle ve becerikli taktik kavramlarıyla, hücum edenlerin ezici sayısal üstünlüğüne karşı bir denge oluşturup oluşturmadığına dair sonradan çok şüphe de doğmuştur. Türklerin özellikle toplarını da kendileriyle getirmiş olmaları, daha büyük savaş değerine sahip birliklerin durumunu da tahmin ettirir. – Diğer yandan güçlükle inanılabilen – Almanca bilgiye göre farklı kaleleri ele geçirerek “toprağa yerleşmek” niyetiyle gelmişlerdi.⁶³

Şaşırtıcı kötü kaderimiz üzerine karşılıklı şekilde birbirinin tarihini taşıyarak yardımcı olan – her ikisi de Brassó meclisine hitap eden – iki Töpeluş mektubu saldırının gelişiminin ayrıntılarını ve Türklerin Eflak'taki harekâtını aydınlatabilir. Mektupları yayınlayanlar – doğru

⁵⁸ BStB HSs Cgm. 331. 71^f.; *Fraknoi V.*: age. s. 450. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.; *M. Florianus*: Chronicon Dubnicense, age. s. 202.; *A. Bonfini*: age. s. 842.; Janus Pannonius – Magyarországi humanisták. (A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek *Klaniczay Tibor* munkája) Budapest, 1982. (Magyar remekírók). s. 1084.; Ioannis Długossi seu Longini canonici quondam Cracoviensis Historiae Polonicae Liber XIII et ultimus. Tomus II. Lipsiae, 1712. 586. sütün. Karş. *I. Ursu*: age. s. 142. Almanca vesika ve Mátyás'ın bilgileri tesadüfi bir şekilde birbirine yakın durmazlar: İlk başta herbiri savaşta Macar tarafında yer almışlardır ve muhtemelen oranları kasten aşırı yansıtır (Krala daha muharebenin gecesinde haberciler göndermişlerdi). Kemalpaşazade sayılar hakkında bilgi sahibidir, fakat muharebenin anlatımı sırasında Malkoçoğlu'nun akıncılarını 5-6.000 kişi sayar (*İbn Kemal* I. s. 472.; II. s. 422.).

⁵⁹ *Fraknoi V.*: age. s. 450. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.

⁶⁰ *G. Angiolello*: Historia turchesca, age. s. 96. Onunla hemfikir olarak *J. Długosz* da onu savaşa iştirak edenlerden “paşa isimli bir komutan” şeklinde yazar (age. 587. sütün). Muhtemelen onlar doğru biliyorlardı.

⁶¹ Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch. (Nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge erstmals herausgegeben und eingeleitet von *Franz Babinger*) Hannover, 1925. (Quellenwerke des islamischen Schrifttums 2.) s. 130.

⁶² Keşke Rumeli akıncılarının bütün sayısını Iacopo de Promontorio de Campis hemen hemen 6.000 kişi vermiş olsa! *L. F. Babinger*: Die Aufzeichnungen der Genuesen, age. s. 54-55.

⁶³ BStB HSs Cgm. 72^v.

olması zor bir şekilde – 27 Ekim civarına, yani Türk yenilgisinden iki hafta sonraya koymuşlardır. Kanaatimize göre, Eylülün sonunda herhangi bir zamanda yazılabılmışlardır ve içlerinden belki bir şekilde – tabii ki müphem – birkaç önemli an hakkında bir tasvir oluşturabiliriz (İlaveten yayımlayanın 13 Ekimden önceye tarihlediği Nagyszeben’e gönderilmiş Töpeluş mektubunu, büyük bir olasılıkla rahat bir şekilde ilgili kaynakların sırasından çıkartıp alabiliriz. Bu, voyvoda kançılıyası Vintile’nin İstanbul’dan getirdiği haberlerini Sas’lara ve onlar üzerinden Voyvoda Báthori’ye iletir. Sultanın ordusunu hazırladığı ve beylerbeyini iki hafta önce ordugâha gönderdiği söylendiğinden bu noktada Hasanbeyoğlu İsa’nın harekete geçişi hakkında bilgi edinmemiz sonucuna götüren eğilimler oluştururuz. Bununla beraber haberin Sultanın kendisinin de Noel’den dört gün önce sefere çıktığı şeklinde devam edişi, mektubun 13 Ekimden önceye tarihlenişini bütünüyle imkânsız hale getirir, hatta 1479 yılında da olmadığı gibi, *logofet***** Vintilă’nın Báthori’nin artık Erdel Voyvodası olduğu herhangi başka bir yılda [1480’de veya 1481’de] yazdığını büyük ölçüde muhtemel kılar).⁶⁴

Lakin bu olayda oldukça geç bilgiler içeren iki “Brassó” mektubunun aslında 27 Ekim civarında olması kesinlikle mümkündür. Nitekim içlerinde hep bir ağızdan sadece uzaklaşan değil, aynı zamanda ilerleyen Türk birliklerine dair atıflar içeriyorlardı. Töpeluş kendisini yeminle bağladığı bütün anlaşmalara uyacağına dair Brassó’yu temin eder. Adamlarını Babiali’ye göndermiş, bunlar geriye dönerken bütün birlikleri ırmaktan karşıya geçinceye kadar Ali Bey’i Tuna’dan geri tutmuşlardır. Voyvoda da Ali’nin kendisine çağrıda bulunmuş ve canının bağışlanması için anlaşmaları olduğundan ve barış içinde yaşayan Brassó’ya karşı (onunla birlikte) harekete geçmesi için Boyarlarıyla birlikte ona yalvarmaya başlamıştı. Voyvoda nüfusu zaten seyrekleşmiş olan o yöreyi de beyin harap etmesi için ikna etmeye çalışmış, bunun üzerine Brassó civarına da oradan akıncılar göndermek isteyen Ali, Nagyszeben’e doğru harekete geçmiştir. Voyvoda, Ali Bey’den (güya) onu gösteren çabalarının sıralanmasının yararına olacağını ilave ederek şu ricada da bulunmuştu: Kral Mátyás’la arasında hiçbir surette bir barış antlaşması vuku bulmamışsa, o zaman da Brassó’yu ayrı tutması için ona yetki versin diye Sultana bir haberci göndersin. Bu hizmetlerinin karşılığında rakibi Laiotă’yı kendisine teslim etmeleri için meclisten ricada bulunmuş, ayrıca onun kendisi şehrin civarını silip süpürmüştü. Öte yandan mülkünde Brassó’lu habercilerin ve tüccarların serbestçe hareket edeceğine dair garanti verir (Voyvoda bir başka tarihsiz “Brassó” mektubunda da sadece Brassó’nun değil, aynı zamanda bütün Barcaság’ın mahvından Ali’yi uzak tutmaya çabaladığı için değerlerini abartır, Türk’e karşı cesaretin yeterli olmadığına, amaca uygun hediyelerle de lütufta bulunduğu da kasıtlı olarak atıfta bulunur).⁶⁵

Yukarıda sıralanan bilgiler, ardından gelen olay düzeninden ziyade savaş öncesine daha çok uymaktadır, yine de yanlış yönde araştırma yaptığımız düşünülebilir. Ancak çok yanılmayabiliriz, zira bu zamana kadar Ali Bey’in kendi garnizon yerlerinden ancak Tuna’yı karşıya geçerek Eflak’a ve oradan Erdel’e ulaşabileceği konusunda şüphe de yoktu. Öyle

**** Logofet: Osmanlılar döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi ile devlet arasında aracılık yapan, rahip olmayan, sivil memur (ç.n.)

⁶⁴ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen, age. s. 218. Nr. 4317-4318. (Yayıncılar hiçbir şekilde doğrudan kanıtlarla tarihlemeyi desteklememişlerdir ve bu belgeler ve Töpeluş’un Bükreş’te ortaya çıkan 27 Ekimdeki mektubu arasında muhtemelen yersiz bir şekilde bağlantı aramışlardır (age. s. 219. Nr. 4319.). Savaşın önceye tarihlendikleri halde 27 Ekimden sonraya kondukları görülür, keza Töpeluş mektubu da Brassó’ya göndermişti: age. s. 219-220. Nr. 4320.

⁶⁵ Age. s. 217. Nr. 4316. *Ioan Hațegane* göre Vöröstorony’da Erdel toprağına adım atmıştı: Bătălia de pe Cîmpul Păunii (13 octombrie 1479). *Apulum* 16 (1978) s. 267.

görünüyor ki, akın yapanların Nagyszeben'i de kuşatmış ve Szék'in kuzey köşesinde – Gyulafehérvár'a yakın olmaktan ziyade Szeben'e yakın – üsler kurmuş olmalarına rağmen, 1479 yılındaki Türk saldırısının aslında Brassó'dan oldukça uzaktaki Szebenszék'e karşı yönelmiş olduğu da iddiamızın yanında söz konusu edilir.

Türk ordusunun Vég-Szenderő'de toplandığı ve Eflak'ı geçerek Erdel'e ulaştığı, sonra Alpler arasında kısa zamanda – Kelnek kalesinin altında uzanan yolda – Kiralyföld'ün kuzeybatı kısmına ulaşmak için Lator ırmağının başında açılan boğazdan 9 Ekimde aceleyle onun arazisine geçtiği büyük ölçüde muhtemeldir.⁶⁶ Takip eden günde Ali Bey'in birlikleri dehşet verici bir mahvetme eylemine başlamışlar, sonraki takip eden iki günde diğer beylerin silahlı adamları da yollarına çıkan her şeyi toz haline getirmek için Türk ordugâhından ayrılmışlardı. – Açıkça aşırı oranlara göre – akıncılar 200 yerleşim yerini mahvetmişler, Gyulafehérvár'dan da öteye ulaşmışlar ve sayılamayacak kadar esir almışlardı (en başta kadınlar ve çocuklar).⁶⁷ Öyle görülüyor ki, en büyük darbe Szászsebes civarına inmişti. Şehrin kendisi de ağır zararlardan sıkıntı çekiyordu, – mektuplarından birinde yazdığı gibi – şehrin kendisinin tamamıyla Türklere çektiği zararlardan ve fakirlikten dolayı ödemeye gücü olmadığından Voyvoda Báthori'nin, Kenyérmező Muharebesi'nden haftalar sonra dahi Türklere tarafından Eflak'a sürüklenen Szászsebes'lilerin fidyasının toplanmasında büyük zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Türklere – Tépeluş'a göre – Brassó ve Nagyszeben'e saldırı da planlamışlar ve bu niyetlerinden onun aracılığıyla uzak durmuşlardı (her iki iddia ondan neşet etmiştir, yani kuvvetli bir şekilde şüphelidir).⁶⁸

Macar sınır savunma liderleri Voyvoda Báthori gibi, bu şekil olaylarda genel olarak Türklerin akın zamanı derhal yolunu kesmeyi denemeye kalkışmamayı adet edinmişlerdir. Nitekim onları akının yorduğu, yağmanın zayıflattığı ve birçok ganimetle dolu at arabası ve esirden dolayı artık güçle hareket ettikleri sırada saldırının daha uygun olduğunu tecrübe öğretmişti. Voyvoda hücum edenlerin harekâtlarını bu yüzden uzaktan takip ediyordu (savaştan önceki gün mesela Szászsebes'te idi), civardaki köylülere ise dağlara ve ormanlara çekilmelerini ve kendilerinden sonra yolları ve geçitleri kesmelerini emretmişti. Aynı zamanda bu vesile ile güneydoğu Macaristan'daki askeri komutanları yardıma çağırmişti: Temes yöneticisi ve Güney Bölgeler başkomutanı Pál Kinizsi'yi, Sırp Despotu Vuk Brankovics'i ve Jaksics kardeşleri.

Báthori ve lider arkadaşları üç günlük Türk yağmasından sonra 13 Ekimde istilacılarla boy ölçüşmek için zamanın geldiğine kanaat getirdiler. Türklere bu sırada Kenyérmező diye adlandırılan ovada, Zsibód köyünün yanında ordugâh kurmuşlardı. Kral Mátyás'ın ve Kral II. Ulászló'nun saray tarihçisi Antonio Bonfini artık geri çekilmekte olduklarını ve “sadece” voyvodayı beklemek ve çarpışmak için Zsibód'ta durduklarını bildirir.⁶⁹ Bu bilgiyi Kemalpaşazade'nin kroniği de destekler; o, iştirak edenlerden Türk komutanların düşmanın onları izlediği haberini aldıkları zaman, derhal savaşa girme kararı aldıklarını duymuştur.⁷⁰ Benzer bilgiler Kral Mátyás'a da ulaşmış, ilgili mektuplarında Türklerin Erdel'den artık yurda

⁶⁶ Chronicon Dubnicense, s. 202. ; *G. Gündisch*: Siebenbürgen in der Türkenabwehr, age. s. 434-435.

⁶⁷ BStB HSs Cgm. 331. 71^f, 72^v; *İbn Kemal*: I. s. 467. ve II. s. 424.; *I. Ursu*: Bătălia de pe Câmpul Pâinii, age. s. 145.

⁶⁸ *G. Gündisch*: age. s. 435-436.

⁶⁹ *A. Bonfini*: age. s. 843.

⁷⁰ *İbn Kemal*: I. s. 467. ve II. s. 424.

dönme çabası içinde oldukları sırada savaşın gerçekleştiği yer alır.⁷¹ Bütün bunlara karşın akıncıların civardaki yörelerin mahvedilmesi için kaynaştıkları yerin Türklerin esas ordugâh yeri olduğu da görmezden gelinemez. Türk komutanların sonuna kadar aynı yerde kaldıkları iddiasını getiren Almanca vesika bu varsayıma temel oluşturur. Yani Macar birliklerinin birdenbire ortaya çıktıklarını haber aldıkları zaman, bütün bu süre zarfında Kenyérmező'de ordugâh kuran Türklerin artık toplanmış ve hareket etmeye hazırlanmış oldukları muhtemeldir.

Kenyérmező Muharebesi'nin yeri, yıkıntıları bu yüzyılın başında da hâlâ duran Voyvoda Báthori'nin zaferin anısına yaptırdığı şapelden dolayı kolaylıkla tanımlanabilir. – Savaşın dört yüzüncü yıldönümünde ilk ayrıntılı tasvirini hazırlayan ve Szászváros arşivini de yayınlayan⁷² – Sas tarih yazarı Albert Amlacher kendi tecrübelerinin temelinde Kenyérmező'yü bu şekilde tasvir eder: Balamér köyünden doğuya bir zamanlar Szászváros'taki szász szék'in doğu sınırına uzanan, oraya kadar doğrudan doğruya Erdel'deki Érc sıradağlarının çıkıntıları boyunca akıp giden, yaklaşık 2.000 metre boyunca Erdel Alpleri'nin kuzeye uzanan dağ çizgisinin aniden vadide kestirme bir yol oluşturduğu Maros ırmağının olduğu yerde Alvinc'ten bir saatlik mesafededir. Sonra birdenbire büyük bir kıvrım içinde esas ırmağın mecrasına geri döner ve büyük bir ovanın kuzey kısmında Rebberge'nin eteklerinde akmaya devam eder. Bu ova – Kudschierer deresinin kuzeye açılan vadisiyle beraber – büyük bir düzlük oluşturur. Batıda Szaralkó'nun karşısında Maros'a kadar alçalan Obersta Mare isimli yükselti, doğuda ise Kudschierer deresini takiben la Sereta ve bahsedilen Maros dönemecinin sınırladığı Kenyérmező budur. Kenyérmező'de nüfusun yerleşim yerleri sıralanır: Hemen hemen ortasında Alkenyér (başka bir adla Zsibód), doğu kısmında Balamér, batıda Bencenc, güneyde ise Felkenyér yer alır. Ovanın köylerinde savaş zamanında Bonfini'ye göre “evsiz Olah halkı” yaşıyordu.⁷³

Şimdiye kadar ki bilgilerde zaman zaman Bonfini'ye başvurmuşsak da, bundan sonra takip eden olayların yeniden canlandırılmasında kroniğini ancak büyük bir ihtiyatla kullandık. Nitekim – şimdiye kadar yazılanların çoğunluğuna temel oluşturan – savaştan söz eden anlatımı ana noktalarda esas kaynaklardan farklı duran tasvire karşı çıkmaktadır. Her işarete göre kısa zamanda (keza daha savaşın gecesinde – bir ertesi gününde) doğan ve her yere büyük bir hızla yayılan “efsanenin” kurbanının mazur gösterilmesine hizmet eder. Yararlarına oluşturduğu olayları küçük (sanki Báthori'nin – zaten bariz – rolünü olduğundan daha da çok göstermeye gayret eden) tiyatrovare öğelerle renklendirmesini, onların her ne olursa olsun hem çağdaşlarını, hem de gelecek kuşağı adam akıllı bir şekilde yanıltmış olmalarını burada ayrıntılı bir şekilde incelemeyebiliriz.⁷⁴

⁷¹ *Fraknói V.*: age. s. 450. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.

⁷² *Albert Amlacher*: Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Übergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Österreich. Hermanstadt, 1879.

⁷³ *Albert Amlacher*: Die Türkenschlacht auf dem Brotfelde (Ein Erinnerungsblatt zum vierhundersten Gedenktage derselben). Hermannstadt, 1879. Az idézet: *A. Bonfini*: age. s. 843.

⁷⁴ 1480'de ölen ünlü Leh tarih yazarı *Jan Długosz* da (age. 586-587. sütun) olayları Bonfini gibi sonradan keşfeder. Bahsedilen yazarlar (*Amlacher, Babinger, Ursu, Tansel, Gündisch*) dışında keza Bonfini'yi takip eder: *Joseph von Hammer*: Geschichte des osmanischen Reiches... 2. Bd. 1453-1520. Pesth, 1828. s. 172-173.; *Gróf Teleki József*: A Hunyadiak kora Magyarországon. V. Pest, 1856, s. 115-124.; *Ballun Ernő*: A kenyérmezei diadal Bonfini Decasaiban. *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat évkönyve* 16 (1906) s. 73-87.; Magyarországi hadtörténet két kötetben. (Főszerk.: *Liptai Ervin*) Budapest, 1984. I. s. 124-125., ve anlamsız bir şekilde zengin materyal kaynağını harekete geçiren *Ioan Hașegan*'ın atıfta bulunulmuş çalışması da: *Bătălia de pe Câmpul Pâinii* age. s. 269-273. *C. Imber* (age. s. 244-245.) sadece Kemalpaşazade'ye dayanır, tasviri bunun için dayanaksızdır (örneğin Macar sayısal

Bonfini'nin – oyun sanatı bakış açısından mükemmel başarılı – tarihi özet olarak aşağıdaki gibidir: Voyvoda István Báthori yardıma çağırdığı Kinizsi'nin güney yöresi birlikleriyle zamanında geleceğine güvenerek, tek başına (yani Erdel ordusuyla) sayıca üstün olan Türklerle muharebeye hazırlanmıştır. Çarpışmanın ilk safhasında Türkler galip gelmişler ve Báthori merkezde ağır zırhlı süvarilerle saldırı başlatıncaya kadar sağ kanatta yer alan Sas'ları ve Vlah yardımcı birliklerini Maros nehrine doğru sıkıştırmışlardır. Lakin son anda Türklerin arkasında Kinizsi'nin ordusunun belirttiği ve yeni ağır zırhlıların katliam yapan mücadelesinde yorgun Türkleri yendiği ve uzaklaştırdığı zaman boşuna kahramanca mücadele etmiş ve kısa zamanda altı yara almış, üstün kuvveti neredeyse yenmişti.⁷⁵

Lakin gerçekte başka küçük şekilde etkili dram öğeleri de eksik değildi. Bonfini'nin iddiasına karşılık Temes yöneticisi ve Güney Bölgeler başkomutanı Pál Kinizsi, kralın emri üzerine – 11 Temmuzdaki vasiyetnameden ortaya çıktığı gibi – daha önceden güney yöresi süvarilerini ve kralın paralı birliklerini bir araya getirmiş⁷⁶ ve artık Báthori'nin safında bulduğumuz Macar komutanlar yukarıda işaret edilen savaş tarzına uygun şekilde saldırı zamanının geldiğini görmüşlerdi. Yiğitliğinin yanı sıra acımasızlığı ile tanınan, Kral Mátyás'ın sevdiği bir Sırp yiğidi de olup yardıma çağrılan Sırp Despotu Demeter Jaksics 900 süvarisinin başında aynı şekilde zamanında gelmişti (Üstelik: Bunlar uzun bir yürüyüşten sonra savaşa hazır durumdaki Türklerin arkasında aniden güçlkle belirebilmişlerdi, zira rahat bir tempoda üstesinden gelinse bile, hareket noktalarının o zaman dahi hem piyadeyi, hem de ağır zırhlı süvariye yoran Temesvár ve Kenyérmező arasındaki kestirme yolda 175 kilometre uzaklıkta olduğu düşünülebilir. Muhtemelen uzun bir zamandır Brankovics ve Jaksics de Temesvár'da ikamet etmelerine rağmen – bu sava 11 Temmuzdaki vasiyetname yeniden izin verir – yine de derhal “yurttan” harekete geçmişlerdi, Brankovics 300 kilometre öteden Szerémség'ten, Jaksics ise – mülklerinin yerleşimini takip ederek – Tisa yöresinden, yani 250 kilometreyi aştıktan sonra varmıştı. Yardımcı kuvvetlerin beklenmeyen “varışı” ise şununla ilintilidir: Sınır bölgesi savaşlarında karanlıkta birbirini arayacak kadar deneyim kazanmış iki komutandan daha ziyade Macar haber alma servisi daha organize bir yapıdaydı).

13 Ekim 1479'da, Aziz Kálmán gününde Báthori ve Kinizsi bir araya gelmiş orduyu Türk ordugâhının yakınına, Kenyérmező'yü sınırlayan ormana gizlice soktu ve onun korumasında savaş düzeni aldı.⁷⁷ Sas görgü tanığının anlatımını takiben tümenler herhalde

üstünlüğü hakkında yazdığı mantıksızdır. Ana çizgilerinde bir dereceye kadar kesindir, fakat olaylar hakkında çok kabaca bir tasviri Alman vesikasına da başvuran *Nicolae Jorga* vermiştir: *Geschichte des osmanischen Reiches*. (Nach den Quellen dargestellt) II. (bis 1538) Gotha, 1909, s. 181-182. *Gyalóky Jenő* (age. s. 269-270.; I. 33. notta) muharebenin genel planı hakkında da güzel kabataslak bir resim çizer. “Merkez orduyu Erdel piskoposu László Geréb, sağ kanadı Antal Kende, Sas ve Vlah yardımcı birliklerinin olduğu sol kanadı ise Sas valisi György Hecht'in yönettiği” kanısındadır. Bahsedilen her üçü de varolan şahıslar olduğu bilgisi karışıklığa yol açar – voyvoda yardımcısı Kende'yi daha sonradan aslında Kendi diye çağırdıkları doğrudur – lakin bunu doğrulayan bilgiler ne başvuru Mátyás'ın mektubunda, ne de başvurulmayan, lakin takip edilen Bonfini'de de bulunamaz.

⁷⁵ A. Bonfini: s. 842-848.

⁷⁶ Kinizsi'nin onun emri üzerine voyvodaya yardıma geldiği, kralın atıfta bulunulan her iki mektubunda kesinlikle bahsedilir. *Fraknoi V.*: age. I. s. 450. = Magyar humanisták levelei, age. s. 251.; *Nagy I. – Nyáry A.*: age. II. s. 395. = Mátyás király levelei, age. s. 92.

⁷⁷ Burada aşağıdaki olayları ilk başta birçok sefer başvuru Sas görgü tanığı ve Kemalpaşazade'nin – birbirini iyi bir şekilde tamamlayan – anlatımından (BStB HSs Cgm. 331. 71¹-72^v; *İbn Kemal*: I. s. 466-473.; II. s. 423-428.; bu metinlerin Macarca (Türkçe, ç.n.) çevirisi I. Ekler bölümündedir), Dubnici kroniğini, Długosz, Angiolello, Mátyás'ın iki mektubunu ve Bonfini'nin yararlanılabilen bilgilerini de

aşağıdaki gibi düzenlenmişlerdi: Farklı kökenli ve yönetimli birlikler (Kinizsi, Báthori, Vuk Brankovics, Jaksics ve Erdel’li Sas’ların kıtaları) birbiri ile karışmamasına rağmen, muhtemelen üç blok halinde sıralanmışlardı. Bir kanadı (belki sağ kanadı) Kinizsi, diğerini despot yönetiyordu ve yanına Jaksics’in hafif süvarilerini ve Sas kıtalarını da paylaştırmışlardı. Merkezi Báthori idare ediyordu. Kemalpaşazade tarafından verilen sınıflandırma bütünüyle bu görüşe cevap verir; o da Kinizsi’nin – ağır zırhlılarıyla beraber – başından itibaren muharebede yer aldığını ve hasım olarak Ali Bey’i aldığını kesin bir şekilde ifade eder. İkinci Macar ordusunun komutanı olarak diğer taraftaki Türk başkomutanı İsa Bey’e meydan okuyan Báthori’yi adlandırır. Karşısında Malkoçoğlu’nun akıncılarının sıralandığı üçüncü (ve aynı zamanda son) ordu safını Laiotă Basarab’ın yönettiğini ve “demire bürünmüş” 10.000 Vlahtan oluştuğunu söyler. Bonfini’ye göre de Macar ordusunda çok sayıda Vlah askeri vardı. Sas habercimiz bunun hakkında tek bir şey dahi bilmez, bunun için her iki kronik yazarının (hem Kemalpaşazade’nin, hem de Bonfini’nin) iddiasını soru işaretleriyle karşılamamız gerekir (Laiotă’nın küçük bir birlikle gerçekten Kenyérmezö’de olduğu elbette ki bütünüyle istisna tutulamaz, lakin böyle ünlü komutanların varlığında bir kanadın yönetimini ona emanet ettikleri doğrudur). Buna rağmen Kemalpaşazade’nin tasvirinin Türk tarafında gerçekten iki bin kişilik bir Vlah kontenjanının savaştığını anmayı unutmaya şaşırtıcıdır (Çarpışmanın gidişatından takip ederek başlangıçta herhangi bir yerde, ikinci safta konuşlanabilirdi). Türk kronik yazarını net bir şekilde iki olay harekete geçirmişti: Bir yandan din savaşçısının görevi hiçbir şekilde lekelenmesin diye “saf” bir Müslüman ordusu tasvirini Osmanlı okuyucusunun önüne koymayı arzu etmiş, öte yandan onun karşısına dikilmiş aynı nitelikteki Hristiyan koalisyonunun başarısını da takdir etmeye çalışmıştır.

İki ordunun hazırlanışı saatlerce sürmüştü; güya bu sırada Bonfini’nin – hümanist tarih yazarlarının tarafgirlikle başvurduğu formülüne göre – uzun bir şekilde aktardığı István Báthori’nin cesaret verici söylevi iştilmişti. Ona göre voyvoda ilk önce Türk ve Macar savaş amaçları arasındaki nitelik farklılığından söz etmişti. Onlar – demişti – imparatorları ve hızla geçen bu dünyadaki değerler ve kazançlar için savaşıyorlar, buna rağmen Hristiyan ordusu Hristiyanlığı, kendi ülkesini, mülkünü, aile ocağını ve gelirlerini korumaktadır. Bu olayda ilk sırada ülkenin hâlâ Erdel kesiminde kalmış eşleri ve çocukları şiddet görmekten, esaretten ve yıkımdan kaçabilsinler, Türk yağma yapmasın diye mücadele ediyorlar. Akıncılar – diye devam etti – sayıca üstün olsalar da azmimizi kıramaz, zira Türk-Macar savaşları sırasında Türklerden daima daha az olmalarına rağmen birçok kez galip gelmişlerdi. Bu kutsal ve hayırlı amaçlar için mücadele ederek ölenler, başkalarının bütün yaşamlarında onun için nefse hâkimiyet ve oruçla mücadele ettiği şeyi bir an içinde elde ederler: Cennette sonsuz bir hayat ve kurtuluş. İddia edilen konuşma en yalın klişelerden oluşuyordu. Güney Erdel’lilerin Türk tehlikesini tasvir etmesine pek az ihtiyacı vardı, oysa – 1474 yılındaki akından beş yıl sonra – Macarlar zafer kazandığı zaman onları böyle bir olayla harekete geçirmek güçlüğüle mümkündü.

Bununla beraber ona karşı birçok koşul dile getirilse de Báthori’ye atfedilen söylevi bu şekilde geçerli kabul etmekteyiz. Üstelik Almanca vesikadan ortaya çıkabilen “Macar”

kullanarak yeniden yapılandırdık: *M. Florianus*: Chronicon Dubnicense, age. s. 201-202.; *J. Długosz*: age. 386-387. sütun; *G. Angiolello*: Historia turchesca, s. 96-97.; *Fraknoi V.*: age. I. s. 449-450. = Magyar humanisták levelei, age. s. 250-252.; *Nagy I. – Nyáry A.*: age. II. s. 394-395. = Mátyás király levelei, age. s. 91-92., 95.; *A. Bonfini*: age. s. 842-848. *Miklós Oláh*’ın 1536’da yazdığı Hungaria’sı da yararlı bilgiler içerir; yazımı sırasında yazarın kardeşi Máté Oláh’ın Szászváros’un sulh hakimi olması anlatımının güvenilirliğini büyük ölçüde güçlendirir. Bu kaynaklara muharebenin tasviri sırasında ayrıca başvuruyoruz. Janus Pannonius – Magyarországi humanisták age. s. 1084.

ordusunda “birinci asker”, “resmi olmayan” komutan olarak daha ziyade Pál Kinizsi görülür, bunun sonucunda eğer birisi saf tutmuş askerlere cesaret aşıl原因 bir hitap yapacaksa o yapmış olabilirdi. Bunun dışında Sas vesikasında da Hristiyan ordusunun aslında Tanrı ve Aziz László’nun adını haykırmasıyla savaşın ruhunu canlandığı ve ruhi dayanıklılığını güçlendirdiği ortaya çıkar. Fakat bilgili hümanist tarih yazarı kendi hayali ürünü olan konuşmanın süslenişi ve sistematize edilişi üzerine kendisi de hikâye anlatır (Herhangi bir şeyin temeli olmadığından devamının gelmeyeceği kesindir. Bonfini’nin düşmanın çokluğundan korkan Erdel ordusu önünde Báthori diz çökerek yemin ettiği zaman, Długosz tarafından ölümsüzleştirilen anı renklendirdiği düşünülebilir: “Kaçmaktansa ölün”). XV.-XVI. yüzyılda askerlik yapan sınıfların Türk’e olan yaklaşımını belirleyen bütün o düşünce öğelerini, Türk karşıtı savaşın bütün ideolojik tartışma düzenini içerdiğinden – bu yüzden de burada kısaca özetledik – değerli olduğu bilinir.⁷⁸

Muharebeyi farklı, hatta açıkçası tuhaf görülen bir sahne açmıştır. Türkler arasından aniden muhteşem bir sarık giyen bir atlı ayrılmış, Kinizsi’nin birliğinin yanına gitmiş ve komutana doğru kışkırtıcı bir şekilde tükürmüştür. Bundan sonra Báthori’nin, sonra despotun önünde de toprağa tükürmüştür. Sas’lara geldiği zaman, kışkırtmayı sakince seyreden bir savaşçı daha fazla dayanamayarak onu kovalamış ve kısa bir mücadelede (komutan olması kesinlikle mümkün olan, zira güya süslü başlığı tek başına – hayal etmesi bile zor mümkün olan – sekiz yüz gulden^{*****} değerindeydi) Türk’ün boynunu vurmuştur. Düşmanın kafasını kesen Hristiyan askerinin galip halde ortaya çıktığı bu düellonun bu şekilde sona ermesi, açıkçası Macar ordusunun kendine güvenini oldukça arttırmıştı. Kan damlayan başı görerek – sanki bir işaretmiş gibi – her iki taraf saldırıya geçmişti.

En sert mücadele Báthori ve İsa Bey’in birliklerinin birbiriyle kapıştığı merkezde yaşanmıştı. Miklós Oláh’ın mevki değerlendirmesine göre, “Her iki taraftan o kadar büyük bir katliam meydana gelmişti ki, bu savaşta orada olanlardan ovanın ortasında akan dereceğin kana bulandığını işittim”. Başlangıçta talih Türklerin yüzüne gülüyordu: İlk saldırılarıyla Erdel ordusunun düzenini bozmayı başardılar. Voyvoda Báthori’nin bir aksilikle karşılaştığı haberi geldiği zaman daha büyük bir kargaşalık oldu. Haberlerden birine göre atı tökezleyip düşmüş ve sahibiyle birlikte çevresinde olanların çok kötü bir emare olarak gördüğü şekilde toprağa gömülmüştü (olay açıkçası küçük bir paniğe sebep olmuştu); buna karşın Türk kronik yazarı, voyvodayı İsa Bey’in savaşçıların – ve muhtemelen gerçeğe bu daha yakındır – “atından aşağıya yuvarladığını” iddia eder. Her nasıl olduysa bunu görerek Erdel’li askerler kaçmaya başladılar. Muharebeden kurtulmuş Türkler, bu sırada “soysuz ve ölüme hazır Antal Nodzs isimli bir katil”in Báthori’ye yardım etmek için koştüğünü biliyorlardı: Şiddetli savaşta onu kurtarmış ve kendi atının üzerinde uzaklaştırmıştı. – Adının Antal Nagy olması kesinlikle mümkün olan – bu gizemli kişilik hakkında hiçbir ayrıntı ortaya çıkarılamamıştır, fakat aslında var olduğu ve ona atfedilen kahramanlığı gerçekleştirmiş olması imkânsız değildir. Bununla beraber birçok kaynağa göre Báthori’nin kalçasından ağır bir şekilde yaralanma hadisesi de gerçektir (buna karşın Oláh’ın bilgisine göre tökezlemeyi yaralanmadan atlattığı), kaçan

⁷⁸ Buna dair I. Fodor Pál: Az apokaliptikus hagyomány és az “aranyalma” legendája. A török a 15-16. századi magyar közvéleményben. *Történelmi Szemle* 39 (1997) s. 21-49.

^{*****} Gulden: Eskiden Alman prensliklerinde kullanılan altın para (ç.n.)

askerlerini azarlamalarıyla geri döndürmeyi başardığında, yine o zaman dahi olağanüstü sıkışık bir duruma düşmüştü.⁷⁹

Bu esnada Malkoçoğlu Bali Bey'in sağ kanatta yer alan akıncıları ve onların karşısında olan Sırp-Sas-Vlah-Macar kıtaları da savaşa girmiş ve cesurane bir şekilde birbirlerini kesip doğruyorlardı. Kemalpaşazade'ye inanırsak, Türkler buna rağmen zorlanmadan kesin bir üstünlük kurup, kısa zamanda düşmanlarını geri püskürtmüşlerdi.

Öte yandan – ve oldukça beklenmeyen bir şekilde – sol (Macar bakış açısından: sağ) kanatta işler şekilleniyordu. Tek kesin kaynağımız Kemalpaşazade, büyük üne sahip Ali Bey'in şaşkıncı bir halde yavaş davrandığını azıcık süslü şekilde anlatan tasvirinden de açıkça ortaya koyar. Komutan arkadaşları kalabalık kuvvetleriyle ve yiğitlikle açıkları uygun şekilde değerlendirirken, o, Kinizsi'nin ağır zırhlılarından çekinmiş ve “hücumun şiddetiyle zırha bürünmüş şeytanın art ayaklarını yerlerinden kıpırdatamayacağını ve söküp atamayacağını ve yorgun, bitkin, düzeni bozulmuş akıncılarla onlarla mücadele etme sorumluluğunu üstlenemeyeceği” şeklinde bir hüküm vermiştir. Bu yüzden bir süre Kinizsi'nin ordusuna meydan okumuş, sonra saldırmadan veya benzer hatalı bir askeri harekâta bulunmadan kendisini tutmuş ve savaş alanından çekilmiştir. Kendinden sonra düşmanı aldatarak sıkışık safları artık çözüldüğü zaman, onunla mücadele etmek için bu şekilde bir amaç güttüğünü – daha sonra yurttan açıklamıştı –.

Sonradan bağışlanma dilemesine karşın Ali Bey her işarete göre yiğitçe ve başarılı bir şekilde mücadele eden silah arkadaşlarını yüzüstü bırakmış ve bununla da savaşın sonucunu değiştirmişti. Nitekim başında Kinizsi ile hareketsiz kalan Macar sağ kanadı Báthori'ye baskı yapan Türkleri kenara veya arkaya aldı ve son derece tehlikede olan voyvodaya giden yolu kesmeyi denedi. Uygun olan en iyi zamandır, çünkü – Almanca vesikada okuduğumuz gibi – “Pál Kinizsi birliğiyle István Báthori'ye doğru gelmeseydi, István Báthori bütün ordusuyla birlikte yenilecekti.” (Açıkçası son andaki varışı üzerine Długosz ve Bonfini'nin tasvirinde rol alan “efsane” Kinizsi vakasının başlangıç noktasını bu askeri harekât oluşturmuştur). Kapana kısılan Türklerin Macar hücumlarını cesurca durduğu saatler süren ölümcül bir mücadele başlamıştı (Kinizsi sonradan bu şekilde bir direnişle asla karşılaşmadığını itiraf etmişti). Ancak komutanları İsa Bey ağır bir şekilde yaralanıp saftan çekildiği zaman sallanmışlardı. Bu sırada merkezde savaşan Türk süvarisi hoyratça uzaklaşmaya başladı. Kısa zamanda onları Malkoçoğlu'nun akıncıları da izlediler: Sonra merkezde serbest kalan Macar birlikleri ve sol kanat askerleri onları çevirdiler ve sistemli bir şekilde yere sermeye başladılar, “peygamberlerin geleneksel yoluna dönerek karşı konulamaz durumdan dolayı uzaklaşmayı seçtiler. En ağır eşyalarını fırlatıp attılar ve dağıttılar; rüzgâr gibi hafiflediler ve kaçtılar.” (Kemalpaşazade).

Muharebe öğleden sonra saat birde başlamış ve saat beşe kadar Macarlar üstesinden gelmişler ve Türk süvarisini kaçırtmışlardı. Mücadele henüz bitmemişti, çünkü – kaçan süvarilerin çağın âdeti uyarınca kolaylıkla yüzüstü bıraktığı – Eflak (Vlah) piyadesi hâlihazırda kararlı bir halde kendisini yabalardan ve diğer kesici aletlerden oluşmuş engeller arkasında

⁷⁹ Yukarıdaki alt üst edilmiş ordu safını yeniden canlandırmamız doğruysa *Długosz* – açık bir şekilde merkezde bulunan – Erdel'li Sas'ların kaçışından bahseder (*fugaque a civibus Septem Castrensibus ... coepta est*). – Sas'ların aslında kesinlikle kaçtığı – bilgisi muhtemelen yanlış anlaşılma ile temellendirilmiştir, nitekim bunu sadece Alman tasviri değil, aynı zamanda kralın, Sas'ların savaş meydanında ve başka yerde yaptıkları hizmetlerini Erdel bölgelerinin yöneticisi Boldizsár Batthány'ya kesinlikle ödüllendirme emri verdiği, Sas'ları 12.000 forintten daha fazla yükten kurtaran Mátyás'ın 5 Kasım 1479'da Buda'da yazdığı mektubunun da yalanladığı görülür. MOL DL 101 722.

tutuyordu. Hatta “yanaşık düzende savaşan piyade birliklerinden” fırlatılan kargırlarla saldıranlara ciddi bir tehlike oluşturuyorlardı. Macar başkomutanı sonunda onları uzun bir yakın dövüşte yok etmek için ağır zırhlı birliklerini onlara karşı göndermek zorunda kaldı. Onların işi bitirildiği zaman, yeniden savaş narası duyuldu; buradan herkes zaferin Macarların olduğunu bildi.

Muharebenin son aşaması esasında bir katliama dönüşmüştü. Hayatta kalan Türkler ve Eflak’lılar artık sadece kaçmakla meşguldüler. Dağ patikalarında ve yol olmayan sarp uçurumlar boyunca kovalayanlardan kurtulmaya boşuna çabaladılar, peşlerine düşenler onlara orada da yetiştiler (Tek tek ayaklarından tutarak dik uçurumdan geri ittiler). Daha uzağa gitmeyi başaranları çevredeki köylüler ölümüne dövdüler veya saklanma esnasında açlıktan ve bitkinlikten mahvoldular.

Kovalamayı ancak hızlı bir şekilde çöken karanlık bitirdi. Bu arada galipler Türk ordugâhında buldukları esirleri kesinlikle serbest bıraktılar, sonra onlarla beraber ele geçirilmiş yiyeceklerden ve içeceklerden bir zafer ziyafeti düzenlediler. Masa ve oturma yeri olarak çok katlı birbiri üzerinde uzanan cesetler kullandılar. “Akşam yemeği kahramanlık şarkısı eşliğinde devam etti – diye anlatır Bonfini – komutanların ve yiğitlerin zaferini kuralsız, doğaçlamadan şiir şeklinde şarkı olarak söylediler; daha sonra Bacchus***** savaş dansı yapmaları için onları havaya soktu. Hâlâ silahlı olarak canlı bir halde savaş dansını yaparken, kalabalığın uzağa giden bağırsık çağırışı her yönü dolduruyordu, çünkü sonradan genel bir mutluluk işareti olarak bütün yiğitler jestlerle, vücut hareketleriyle diğerlerine alaylı kahkaha attırmaya çabalamıştı, Pál’i de dansa kattılar, o ise çemberin ortasına öyle bir atlamıştı ki, yerde yatan bir düşman cesedini elinin yardımı olmadan dişleriyle belinden yukarı kaldırmış ve izleyenlerin hayrete düşmesinden ziyade eğlenmesi için hızlıca dolaştırmış ve kendisine, Herkül’e layık olan dansı sergilemişti. Bu gece cümbüşü mutluluk içinde uykusuz bir halde sona erdi.”

Kenyérmező Muharebesi galipten ve yenilenden eşit oranda oldukça büyük kayba uğratmıştı. Türklerin kayıplarını (buraya açıkça Eflak’lıları da dâhil ederek) çağdaş kaynaklar on binden fazla göstermesine rağmen, orduların büyüklüğü hakkında söylenenlerden yola çıkarak bu sayı en fazla 5-6.000 civarında oynayabilirdi. Sayısal oranlarımıza göre en yüksek ederi herhalde Eflak yardımcı birlikleri ödemişlerdi, zira piyadelerinin büyük kısmı yok olmuştu. Savaş alanında on yıllar sonra dahi istilacıların cesetlerinin üzerinde yükseldiği tepecikler ve çevredeki dağların eteklerinde kaçarken ölenlerin beyazlaşmış kemikleri uzun bir zaman hâlâ görülüyordu. – Üst emirler gereğince bu tür girişimlerde acımasız bir katliamla Türklerin moralini bozmaya çalışsan – galipler özellikle büyük fidye ümit edebilecekleri ancak 50 kadar dış görünümü saygın Türk’ü hayatta bırakmışlardı. Daha sonra dağlarda ve ormanlarda yanlış yola sapanların birçoğu da tabii ki esir düşmüştü; o kadar çoktu ki, keza Türk esirin bir fiyatı dahi yoktu. Bir köylü yarım altına üçünü satın almıştı ve onları ordugâhta “herkes ezberlesin: Kral Mátyás’ın zamanında yarım guldene üç Türk verdiler” diye dolaştırmıştı.⁸⁰ Güya esirler arasında Alar Alkan (?) isimli İsa Bey’in oğlu ve diğer ünlü ileri gelenler vardı. Aynı kaynak çarpışmadan sonraki Cuma gününde (Ekimin 15’inde) muharebede aldığı yarısından ölmüş olan Albagisthar’ı (?) ormanda ölü halde bulduklarını da

***** Bacchus (Dionysos): Şarap tanrısı (ç.n.)

⁸⁰ BStB HSs Cgm. 331. 72^v.

bildirir (Buna göre sınır bölgesinde tanınan bir kişilik olması mümkündür, lakin şimdilik tanımlayamıyoruz).⁸¹

Öte yandan Türk komutanların kaderi hakkında birbirini tutmayan haberler yayılmıştı; (Muhtemelen yaralı halde ele geçen ve öldürülen) İsa Bey'in dışında İskender Bey'in de öldüğü, Malkoçoğlu Bali Bey ve Mihaloğlu Ali Bey'in ise ağır yaralarla – sonuncusu göğsünde mızrakla – bir patıkaya ulaşmayı denediği söylentisi çıkmıştı. Bununla beraber bu haber apaçık yanlıştır. İskender, Bali ve Ali girişimden sağ salim kurtulmuş ve kısa zamanda yurda dönmüşlerdir.⁸² Bütün kaynaklarımız arasında bir tek Alman vesikası galiplerin düşmandan elde ettikleri atları kaydettiklerini sunar: Güya 30.000 kadar hayvan toplamışlardı. Bu rakam yukarıdaki sayı oranımızı destekler: Akıncılar akına⁸³ genellikle en az iki atla hareket ettiklerinden Erdel'i istila edenlerin bu şekilde aslında 15.000'den daha fazla olmaları mümkün değildir.

Macar ordusunun kaybı sadece Türk kayıplarından değil, aynı zamanda genel itibarıyla tahmin edilen 8-10.000 kişiden de uzaktır. Yine (aralarında bin mızraklıının olduğu) “kralın safında” ölenlerin sayısını 3.000'e çıkararak makul Sas görgü tanığının bilgisinin en güvenilir olduğu ortaya çıkar. Miklós Oláh yalnızca “Erdel piskoposunun tepeden tırnağa silahlı (zaman zaman merkezde savaşan) iki yüz zırhlısının bu savaş meydanında kaldığını” duymuştur. Cesetlerinin aranması için onun kendisi oviden hemen hemen üç mil uzaklıktaki Gyulaféhervár'dan gelmiş, baştan sona bir cenaze alayı içinde onları yurda nakletmiştir. “Bu muhteşem insanın merhameti bu sırada yurdunun düşmandan kurtuluşu sırasında ölenlere karşı yönelmişti”. Bu kayıp ilk bakışta trajik olarak gözüküyorsa da, ihtiyat düşünceleriyle mücadele eden Macar askeri sistemine bu 3.000 insan da ilerleyen yılların (on yıllar) savaşlarında büyük bir eksiklikti: 1523'te keza Macar zaferiyle biten Szavaszentdemeter'deki mücadelede aşağı yukarı 700 Macar askeri ölmüştü ve bunu Macar devlet yönetimi telafi edilemeyen bir kayıp olarak değerlendirmişti!⁸⁴ (Öte yandan en az kabul edilebilen “Kenyérmező”deki sayı karşısında da güçlü şüpheler doğmuştu!). 1480 civarında dahi başka bir durum hemen hiç yoktu, üstelik o zamanda oldukça genişlemiş bir cephe sürekli saldıran Türkler karşısında dayanmak gerekiyordu. Her şeyi bir araya getirerek Kenyérmező Muharebesi'nin “azaltılmış” kayıplarla hesaplanırsa dahi (3.000 kişi karşılığında 6.000) yüz elli yıllık Türk-Macar savaş tarihindeki en kanlı çarpışmalardan biri olması mümkündür.

Böyle kanlı bir çarpışma enderdi, fakat onunla karşılaştırılabilen bir Macar zaferi daha da enderdir. Erdel ve Macar halkının hafızası yüzyıllar boyunca onu muhafaza etmişse ve bu savaşın hatırasını canlı tutmuşsa bir mucize değildir. – Yukarıda andığımız – Bonfini savaşın kandan, zaferden ve şaraptan mesut gecesinde komutanların yaptıklarını anlatan ilk kahramanlık şarkılarının yayıldığından bahseder ve Bonfini'nin kaynaklarının analisti Péter Kulcsár, İtalyan hümanistin anlatımının kaynağı olarak büyük bir olasılıkla tamamen bunların

⁸¹ Aynı yerde; *N. Jorga* (Geschichte, age. II. s. 182.) İsa Bey'le bir tutar, oysa Sas görgü tanığı açıkça iki farklı kişi hakkında konuşur.

⁸² İsa ve İskender'in ölümleri ve diğer iki komutanın yaralanması hakkında Kral Mátyás'ın mektupları ve Dubnici kroniği bilgi verir. Angiolello – Kemalpaşazade ile uyum içinde ve doğru bir şekilde – sadece İsa Bey'in ölümü hakkında bilgi verir. Bonfini'ye göre Ali, Eflak'lı bir çoban kıyafeti giyerek kaçmıştır. Nürnberg imparatorluk meclisinde 1479'da Macar elçileri Mihaloğullarının birçok genç akrabasının da esir düştüğünü iddia etmişlerdir (*N. Jorga*: age. II. s. 182.).

⁸³ *K. Mihajlović*: Memoirs, age. s. 178-179.

⁸⁴ *Kubinyi András*: A szavaszentdemeter – nagyolaszi győzelem, age. s. 220.; *Szakály F.*: A mohácsi csata, age. s. 75.

hizmet ettiğini haklı olarak varsayar.⁸⁵ XVI. yüzyılın ortasında Erdel'deki meyhanelerde gezinen “kemancılardan” yine bu şarkıları duyan ve Bonfini'nin kroniğini de okumuş olan Veszprém piskoposu János Liszthy, her ne olursa olsun kahramanlık şarkılarının olayları bir tarih yazarı gibi “uzaktan farklı bir yolla ve daha doğru bir şekilde” yansıttığını keşfetmişti. Bonfini edebi yazımını Latince örneklerine göre kurguladığı, bununla kaçınılmaz olarak değiştirdiği ve muhtemelen kahramanlık şarkılarının en saf sunumunu da bozduğu için Liszthy'de belki antipatiler uyandırmıştı.⁸⁶

Kenyérmező galiplerinin adını kısa zamanda bütün Avrupa öğrenmişti ve örnek alınacak direnişleriyle Hristiyan dünyasının Türklere karşı sıkı bir şekilde bir araya gelişine hizmet eden o insanlara on yıllar sonra dahi yürekten başvurmuşlardır. Böylece 1526 sonunda Alman prenslerine ve ileri gelenlerine hitap ettiği cesaret verici konuşmasında bu şekilde Kinizsi'lerin yaptıklarını gündeme getiren Kral Ferdinand'ın önemli bir diplomatı olan Johannes Cuspinianus da birçokları arasındadır: “Türkle bütün gün mücadele etmiş ve her daim galip bir halde çarpışmış olan hâlâ yaşayan Pál Gynsi ve yaşlı István Báthori – Ebedi Tanrılar! – öyle insanlardır ki, ışıl ışıl parlayan faaliyetlerini bugün zither***** şarkı olarak söylemektedir. Çünkü sadece bizim yaptığımız gibi sevgi dolu şarkıları değil, aynı zamanda kahraman yiğitlerin János Hunyadi, Mátyás, Pál Gynsi ve yaşlı István Báthori'nin yaptıklarını yaymaktadırlar”.⁸⁷

XVI. yüzyılın ortasında Türk-Macar sınırı ülkenin ortasına çekildiği ve Macar uç kale askerlerinin eskisinden daha da çok sefil şartlar arasında oldukları, kendilerine emanet edilen Türk yayılmasına son vermeye çalıştıkları zaman, Kinizsi ve Báthori'nin kahramanlığı ve örnek işbirliği her zaman takip edilecek bir model olarak kahraman sınıfın önünde duruyordu.

Burada sadece bir örnek kümesine başvuruyoruz: Ákos Csányi'nin, Kanije valisi Tamás Nádaszy'ye 1549 ve 1562 arasında yazdığı beş yüz mektubunda XVI. yüzyıl uç kale teşkilatının eksikliği karşısında Mátyás zamanındaki düzeni dikkate alarak üç sefer de Kenyérmező Muharebesi'nden bahseder.⁸⁸ 24 Temmuz 1560'da bu şekilde: “Kenyérmező galibiyeti sırasında Erdel Voyvodası payesindeki beyim István Báthori'nin savaşın zaferinin iki başkomutanın ve iki yiğidin olduğunu kontrol etmesi için Sziget'e iki uşağımı gönderdiğini Haşmetmuhap'tan duymuştum. Belgrad'da da böyleydi...” (Csányi'nin farklılık uğruna zamanları karıştırma eğiliminde olduğunu – buradaki örneğimizde: 1479, 1560 ve 1521 –, aldığı referansların ise bazen açıkça karışıklığa meyil ettiğini not edelim. Örnek olarak diğer bütün kaynakların karşı çıktığı Báthori'nin savaştan uzak kalma hadisesini atıfta bulunmuş yayınından okuyabiliriz. Üstelik büyük bir kalenin yönetimini iki komutana emanet etmek zorunda kalmış olmasına dair – Nádaszy'nin çevresinde aslında birçok serzenişte bulunan – iki

⁸⁵ *Kulcsár Péter*: Bonfini magyar történetének forrásai és keletkezése. Budapest, 1973. s. 132.

⁸⁶ Adnotationes Joannis Listii episcopi Vespriensis in exemplari Bonfinii, quod ei Joannes Sambucus dono misit anno 1568. 10. Junii. İçinde: *Martinus Georgius Kovachich*: Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti, synchroni, aut proxime coevi, Budae, 1798. s. 337.

***** Zither=Zithern: 30-40 telli, mızrapla çalınan, kanuna benzeyen bir çalgı (ç.n.).

⁸⁷ Johannes Cuspinianus buzdító beszéde a Szent Római Birodalom fejedelmeihez és elökelőihez... (For.: *Kulcsár Péter*) İçinde: Mohács emlékezete... Budapest, 1979. s. 271-272.

⁸⁸ 500 magyar levél a XVI. századból. Csányi Ákos levelei Nádaszy Tamáshoz 1549-1562. (Kiadja Őze Sándor) Budapest, 1996. II. s. 211. Nr. 375., s. 252. Nr. 402. ve s. 280. Nr. 419 (gereken yerde imlanın modernleştirilmesiyle, noktalama işaretlerinin üzerinden geçilmesiyle, okuma hatalarının düzeltilmesiyle yayıncının orijinaliyle olan karşılaştırması sebepsiz hale gelmemiştir).

uşağının doğruluğu güçlkle anlaşılabilir.⁸⁹ Öte yandan Csányi, 1456 yılındaki kuşatma üzerine düşünmüşse, o zaman da Hunyadi'nin bir zaman çabalarını uzaktan desteklediği kayınbiraderi kale komutanı Mihály Szilágyi'yi Nándorfehérvár olayında sadece güvenilir bir örnek olarak gündeme getirmiştir⁹⁰). 23 Nisan 1561'de sahip olduğu kaderi üzerinde düşünceye dalarak bu şekilde yazar: "Babasının kanı Kenyérmező'de aktığı, beyinin başının kurtuluşu için biçare Voyvoda István Báthori'nin ona verdiği az sayıdaki mülkte o zamandan beri kral hazretlerinin sadakatinde olmak onu üzüyordu". Konumuzun bakış açısından bakarak 22 Temmuz 1561'deki mektup en değerlisidir: "Hristiyan kanının akıtılmasından ve bütün Hristiyanlığın çöküşü olan böyle soylu bir ülkeden yürekler acı duyuyorlar. Kral hazretlerinin prensliği zamanında bu şekilde basit ve rahat bir şekilde kayba izin verilmesin. Kral hazretleri sadece süvariye, silahlı adamları (=ağır süvariye) de değil, iyi durumda olan halkı güzel bir törenle kabul etsin. Ve bütün onların hepsini, buradan Tuna'daki bir prensi, Drava'nın ötesindeki diğerlerini, aynı şekilde Pál Kinizsi ve István Báthori'yi de. Eğer Türk Erdel'e [girerse] Báthori'nin söylediği gibi Kinizsi oraya hareket eder. Eğer Türk Temesvár'a doğru [giderse] Kinizsi'nin söylediği gibi Báthori oraya hareket eder. Kenyérmező'de Türk'ün burnu kırarak daha sonra Erdel'e sadakat için gelmedi. Değişiklik için bizim iyi bir ümidimiz olsun ve niçin teslimiyetin (Türk vergisinin kabullenilmesiyle) rızasıyla kör olduk."

Küçük bir şey daha: Voyvoda Báthori'nin hatırası ailesinin bilgisi dâhilinde de Kenyérmező zaferiyle birbiri içine geçmiştir. Başyargıç István Báthori'nin (1586-1605) vasiyetinde de okuruz: "Beyine ve yurduna hizmet ederek Türkleri Kenyérmező'de Tanrı'nın yardımıyla yenen, Tanrı'nın yeni bir mucizesi için biçare ulusumuzdan ortaya çıkardığı iyi ün sahibi Leh kralı István'ın eski beyim István Báthori'ye gönderdiği mühür yüzüğü depomda durmaktadır..."⁹¹

Üstelik XVI. yüzyılın altmışlı yıllarında – hemen Bonfini'yi takiben – Kenyérmező zaferinden bahseden Macarca iki tarihi şarkının da aniden ortaya çıkması "Kenyérmező kahramanlarının" kesintisiz halde yaşayan kültürünün bir kanıtıdır: Biri Nikolsburg'lu İsimlessiz olarak anılan şarkı yazarının (1568), diğeri Temesvár'lı okul müdürü István Telegdi'nin (1569) eseridir. Her ikisi bu mütevazı olarak bilinen tarihi epizotun aktarılmasıyla eski Macarların yiğitlik örneğinin takip edilmesi için harekete geçilmesi ve cesaret bulunması amacıyla yazılmıştır. Aynı zamanda Katoliklerin akılsız ve günahkâr gelenekleri üzerine Reformasyon anlayışında vurgu yapsın diye Nikolsburg'lu İsimlessiz'in eserini de kullanmış olması zamanın değiştiğinin bir işaretidir. O, Báthori'nin – Bonfini tarafından uydurulmuş – söylevini Protestanlar tarafından genişletilerek alınmış manastır hayatına karşı sanki bir eleştiri şeklinde ortaya koyar.⁹²

Söylevini hemen hemen bir otuz yıl sonra ortaya çıkan dini bakış açısının esaslarıyla tespit ettiğinden doğal olarak heyecanlı bir Katolik olan Báthori'den daha uzak durmuyordu. Hatta Kenyérmező Muharebesi'ne ve kişiliğine göre kendi özel mucizesiyle sınırlı geri çekilişinin hatırasını Katolik bakış açısından iyileştirmek için kilise kurumlarına katılmıştır

⁸⁹ Karş. Örneğin Nádasdy'nin 16 Nisan 1556'da Márk Horváth'a gönderdiği mektubuyla. MOL Magyar Kamara Archivuma. Nádasdy lt. Misszilisek.

⁹⁰ Barta G.: Nándorfehérvár, 1456, age. s. 229 ve devamı.

⁹¹ Takáts Sándor: Abstemius Bornemissza Pál. İçinde: Hangok a múltból. Budapest, yıl belirtilmemiş. 10.

⁹² Horváth János: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. 1957.² s. 453-457.; Temesvári István: História és ének az jeles győzelemről Erdélbe a Kenyérmezőjén (1569). İçinde: História és énekek és széphistóriák. (Válogatta, a szöveget gondozta, az előszót és a jegyzeteket írta Molnár Szabolcs) Bukarest, 1981. s. 78-95., esas itibarıyla s. 84-85.

(Bu sırada başka bir “seçenek” de elbette ki yoktu). Ölmüş Macarların bedeninin gömüldüğü o yerde bir şapel inşa ettirmiş ve orada her yıl yas konuşması ve Katolik ayini yapmıştır.⁹³ O, aynı şekilde Orta Çağ İtalya’sında popüler bir hac mekânı olan Loretta’daki Basilica della Casa’da da bir anıt yaptırtmıştı. Anıtın üzerinde Bakire Meryem’in önünde diz çöker halde Báthori görülür, kitabesi ise şöyle okunur: Vali István Báthori Bey, Tanrı’nın ve annesi Meryem’in onu 1479’da inkâr edilemez çok büyük bir tehlikeden kurtardığı için şerefine [diktirmiştir]”⁹⁴

Şimdi artık yeniden olayların gidişatına geri dönelim, Kenyérmező Muharebesi etkisini çok kısa bir zamanda bölgenin güç ilişkilerinin şekillenmesinde, ilk sırada Eflak Voyvodasının durumunun değişmesinde hissettirdi. Erdel macerasından sağ kalan Tepeluş saldırıya olan katılımından dolayı aceleyle bağışlanma istedi; onu işbirliğine Türklerin zorla mecbur ettiklerini söyler, ancak onları ülkesinden geçirmeyeceğine dair birçok kez söz verir. Türkler tarafından sürüklenmiş Szászsebes’lilerin değişiminde de işbirliği yaptı; onların geri dönmesine izin vermek için acele etmediği doğrudur, hatta – Laiotă kendi başına Erdel’den ülkesine girdiği ve karısını ve hazinesini sürüklediği zaman – değiştirilmiş esirleri angaryaya koşaacağı şeklinde tehdit etmişti. Tepeluş hızlı bir dönüşle Erdel saldırısının tehdit eden tehlikesini savuşturmuştu, fakat Macar kralının sadakatinde uzun süre kalmadı. 1480 yazının erken zamanlarında yeni küçük bir Türk saldırısı Székelyföld’e ulaşmış, Türklerle yeniden ortaklaşa hareket etmişti. Bunun üzerine sonradan Erdel orduları Eflak’a girdiler ve Niğbolu’yu kuşatmaya da hazırlandılar. – Zamanı ve gidişatı aynı şekilde net olmayan – bu sefer en azından yalnızca göz boyamıştı. Macarlar takip eden olaylarda da “iki taraflı politikasını” sürdürmeye zorlanmış olan Tepeluş’u yerinden oynatamıyor (veya oynatmak istemiyorlardı).⁹⁵

Bununla beraber Macar intikamı gerçekleşmedi. Buna ilaveten – tam da Ali Bey’in 1474’teki görünmesinin misillemesi – biraz gecikmeyle 1480’de devam etti ve güneye doğru yöneldi. Bu yılın sonuna doğru Macar orduları iki kol halinde Osmanlı İmparatorluğu’na göğüs germiş Bosna ve Sırbistan bölgeleri yönünde saldırdılar. Sarajevo’ya kadar tamamıyla yakıp yıkan ilk kolun komutanları Sırp Despotu Vuk Brankovics, Hırvat, Dalmaçya-Slovan banı László Egervári ve Yayça banı Péter Dóczy idi, Pál Kinizsi ise Marica boyunca – açıkca abartılı orana göre – 60.000 Sırp kaçakla Macaristan arazisine döndüğü Krusevac’a kadar ilerlemişti (Bu saldırının harekete geçirilmesinde – III. Friedrich’e karşı hazırlanan – Mátyás’ın beklenmeyen Türk askeri harekâtları karşısında öncelikle güney sınırlarının güvenliğini sağlamak istemesi de rol oynamıştı). Gelecek yıl Sultan II. Mehmed’in ölümünden sonra ortaya çıkan iç savaştan komşu imparatorun kuvvetleri yararlanır, Macar orduları önceki yılki hareketlerini tekrar etmişlerdir. – Aslında en iyi ihtimalle bile yarısı kadar büyük olan – 32.000 kişi olduğu söylenen (1479’da Erdel’e saldıran Türklerin sayısı hakkında yazılanlara bakınız!) – ordunun amacı yeniden Bosna ve Sırbistan’dı, son yerde Kinizsi ve Báthori’nin orduları bir kez daha Krusevac’a kadar ilerlediler, sonra yeniden binlerce Sırp kaçakla

⁹³ A. Bonfini: age. 848. Karş. Bethlen Farkas: Historia de rebus Transylvanicis, 1525-1609. İçinde: Báthori István emlekezete. (Szerk.: Nagy László) Budapest, yıl belirtilmemiş. s. 82.: “Yaptığının şeref dolu hatırası ve kanıtı orada inşa edilen şapelde bugün [XVII. yüzyılın ikinci yarısında] da görülebilir...”

⁹⁴ Florio Banfi: Ricordi ungheresi in Italia. Roma 1942. Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d. Ungheria di Roma 4 (1940-1941) s. 84.

⁹⁵ G. Gündisch: age. s. 436.

sınırlarının gerisine çekildiler. Türkler 1482’de Temesvár civarında karşı bir saldırı denediler, fakat bu saldırıda da başarısızlığa uğradılar.⁹⁶

Daha sonraki Macar girişimlerinin bilgisi dâhilinde Kenyérmező zaferinin bütünüyle niçin bariz bir Hristiyan askeri başarısı örneğine dönüştüğü sorusu haklı bir şekilde ortaya konabilir. Muhtemelen 1480-1481’de 1479 yılıyla karşılaştırılabilecek, göz dolduran, açık bir ova savaşı meydana gelmemiştir; akın yapanların öncelikli amacının düşmanın uç kale hattının iç bölgesi oluşu, Türk kale muhafızlarının güven duygusunun zedelenmiş olması, uç bölgedeki Macar kalelerinin sırasıyla karşılık vermeye uygun ve yeterli oluşunun bir işaretiydi. Bunun yanı sıra – 1523 yılındaki Szávaszentdemeter-Nagyolasz zaferini hariç tutarak – Macar orduları açık ovada Osmanlı ordusu üzerinde daha anlamlı bir zafer bir daha asla kazanmamıştı. Daha sonraki iki büyük trajedi hatırasını silmiştir: Belgrad’ın düşüşünün (1521) ve Mohaç savaşının kaybedilişinin (1526) arasında kalmış ve geriye bakıldığı zaman önemsiz bir epizot haline gelmiştir. Kenyérmező zaferinin Türklerin benzer denemelere girme cesaretini kırmadığı da doğrudur, lakin bunlar ülkeyi parçalanmaya götürmemiştir. Leh Jan Długosz veya Avusturyalı Jacob Unrest gibi uzakta bulunan kronik yazarları da Macar krallık sarayının ayrı bir önem atfettiği zafer ve çevresine sarılmış büyük propagandaya atıfta bulunarak önemli olaya giden sahada onun hakkında bilgi vermişlerdir.⁹⁷

1479-82 çarpışma silsilesi dengesinin Macarların lehine olduğu görülür. Aynı zamanda – bu altmış yıllık mevzi savaşının karakteri – on beş yıl önce oluşmuş hali hazırdaki durumu çok az değiştirmişti. Hatta Türklerin devasa boyuttaki insan kayıplarına rağmen askeri güç dengelerinde de kısa süreli bir azalma olur. Türk genelkurmaylığı keza ölçülemez insan ihtiyatlarıyla düzenlendiğini ve – Kenyérmező Muharebesi örneğinde kalalım – Macarların 3.000 kişilik kaybı karşısında 6.000 kişiyi kolaylıkla temin ettiğini uzun zaman önce kanıtlamıştı. Bu oransızlık keza Osmanlı İmparatorluğu ve Macar Krallığı arasında bu sırada oluşmuş arazi ve güç dengesi değişiklikliğini kesin bir şekilde yansıtmaktadır. Mehmed’in fetihleri Osmanlı hâkimiyeti altında olan araziye yaklaşık olarak ikiye katlarken (850.000 km²)⁹⁸, Macar-Hırvat birleşik arazisi olayın doğası gereği değişmeden kalmıştı (325.000 km²). (Mátyás’ın Silezya ve Avusturya fetihleri de getirdiğinden daha çoğunu götürmüştü⁹⁹).

Üstelik II. Mehmed 1480’de mutluluk veren olmayacak hayalini gerçekleştirmeye hazırlandığı için 1479-1482 dengesinin yalnızca Macarların lehine döndüğü bilinir. Keza daha Venedik Cumhuriyeti ile 1479 Ocağında yaptığı anlaşmada mürekkep dahi kurumadan, hemen İtalya’ya karşı istila hazırlığına başlamıştı. Hristiyan dünyasında eskiden beri Bizans imparatorlarının mirasçısı olarak Sultanın yarımadanın bir kısmı için resmi hakkı olduğu, hatta Roma’nın işgalini ve bir zamanların Roma İmparatorluğu’nu yeniden canlandırmayı planladığı biliniyordu.¹⁰⁰ Papa, Kral Mátyás’ın elçilerinin birinden Osmanlı birliklerinin savaşa “Roma,

⁹⁶ Leopold Kuppelwieser: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen vor der Schlacht bei Mohács. Wien, 1899.; Fraknoi V.: age. s. 76-80. 48. sayı.; Margalits E.: age. s. 673-674.; O. Zirojević: Die türkischungarischen Kriege, age. s. 5-7.; Szakály F.: A török-magyar küzdelem, age. s. 46.

⁹⁷ J. Długosz: age. 386-387. sütun; Jacob Unrest: Österreichische Chronik. (Herausgegeben von Karl Grossman) Weimar, 1957. (Momumenta Germaniae Historica. Scriptorum Rerum Germanicarum, Nova Series 11.) s. 101.

⁹⁸ Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Budapest, 1990. s. 57.

⁹⁹ Karş. Kubinyi András: Mátyás király ausztriai kormányzata. Levéltári Közlemények 63 (1992) s. 111-121.

¹⁰⁰ F. Babinger: Mehmed der Eroberer, age. s. 265-266., 539.; Osman Turan: Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi. İstanbul, 1969. II. s. 60-71.; S. Tansel: Fatih Sultan Mehmed’in, age. s. 329.

Roma” savaş narasıyla gittiğini tamı tamına duymuştu.¹⁰¹ Seçkin haber alma teşkilatından Sultanın İtalyan devletlerinin iç mücadeleleri hakkında kesinlikle bilgi sahibi olduğunu ve öyle görülüyor ki orada “çok bal ve az arı”¹⁰² (yani zengin topraklar ve az düşman) olduğunu hesap ettikten sonra Alphonse de Ferrante’nin Napoli Krallığı’nda karaya çıkma teşebbüsüne karar vermiştir. Girişim Gedik Ahmet Paşa’nın donanması Santa Maura, Kefelonya ve Zanta adasını birbirini ardına ele geçirdiği, Osmanlılara Otranto koyunda sıkıntısız bir ikmal hattı sağladığı 1479 yazında başlamıştı. Paşa, takip eden yılın Haziranında Arnavutluk’taki Vlora’da 28 kadirge ve 104 hafif gemi ve yük gemisinden, güvertesinde yaklaşık 4.000 süvariden oluşan bir donanma kurmuş ve Temmuzun 26’sında yelkenini Brindisi’ye doğru açmıştı. Güçlü rüzgârdan dolayı iki gün sonra birliklerini mâniasız bir halde karaya çıkardığı ve sistemli bir şekilde yörenin tahribatına başladığı Otranto’da kıyıya varmıştı. 11 Ağustosta Otranto kalesini aldı ve iyice güçlendirdikten, ona karşı ilerleyen Napoli birliklerini ise iki kez de yendikten sonra, daha sonra yapılacakların konuşulması, İtalya kıyılarında güçlü bir Osmanlı köprübaşısı oluşturmak amacıyla Napoli ve Papa’nın sarayında ise geriye şüphe ve korku bırakarak rahat bir halde Sultana doğru yelken açabilmişti.¹⁰³

Sultan Mehmed bir daha asla geri gelmeyen fırsatı kullanmayı ihmal etmişti. Daha sonraki yıllarda Mısır’daki Memlûklularla ilişkisi çok başarısızdı ve öyle görünüyor ki tuhaf görülen, Akdeniz’de en başta gelen hasımları olan Kahire Sultanına ve İtalya’ya eş zamanlı bir darbe indirmek planı hoşuna gitmişti. En azından (bu zamanda planlarını artık kimseyle paylaşmıyordu) 1480 ilkbaharında – Gedik Ahmet demir aldığı zaman – Mesih Paşa’nın komutası altında önemli bir orduyu ve 104 gemiden oluşan bir filoyu genellikle Mısır ve İstanbul arasındaki deniz bağlantısını tehlikeye atan San Jean Şövalyeleri tarafından yönetilen Rodos’un işgali için göndermesi bu sonuca götürür. Doksan gün süren acımasız kuşatma sırasında Osmanlı birlikleri hiçbir başarı elde edemediler ve 18 Ağustos 1480’de geride 9.000 ölü bırakarak adadan çekildiler.¹⁰⁴

Başarısızlık II. Mehmed’in cesaretini kırmadı; 1481 ilkbaharı için askerlerini yeniden orduya çağırdı. Seferin amacını kimseye yaymamasına rağmen, her işarete göre Mısır’dır ve İtalya’ya karşı hazırlanmıyordu.¹⁰⁵ Lakin ordugâha gelmesinden birkaç gün sonra 3 Mayıs 1481’de öldü. Oğulları kısa zamanda taht için mahvedici bir savaşa tutuştular ve İtalya’da kurulan garnizonu kaderine bıraktılar (Sultan Beyazıd’ın bu sırada kendi yanına çağırdığı oranın komutanı Gedik Ahmet Paşa’ya çok ihtiyacı vardı). Papa IV. Sixtus, 1480 sonbaharında Türk karşıtı ittifak organizasyonunda çaba gösterdi ve 150.000 altını İtalya’nın savunulması, 50.000 altını ise saldırılarıyla Türklerin dikkatini çeksin diye Kral Mátyás’a söz verdi. Nihayet 8 Nisan 1481’de yapılan Haçlı Seferi çağrısı az yankı bulmasına rağmen, bu sırada 10 Eylül 1481’de Otranto müdafilerini teslim olmaya zorlayacak ve bununla Türklerin İtalya’daki yayılımına son verecek yeterli gücü ortaya koyan Papalık donanması ve (Macar birlikleriyle takviye edilmiş haldeki¹⁰⁶) Napoli ordusu toplanmıştı.¹⁰⁷

¹⁰¹ F. Babinger: age. s. 539.

¹⁰² S. Tansel: age. s. 217-218.

¹⁰³ S. Tansel: age. s. 217-220.; K. M. Setton: age. II. s. 340-345.; C. Imber: age. s. 242-244., 249-251.

¹⁰⁴ K. M. Setton: age. s. 346-363.; C. Imber: age. s. 247-249.

¹⁰⁵ S. Tansel: age. s. 329-341.; C. Imber: age. s. 252.; Shai Har-El: *Struggle for Domination in the Middle East. The Ottoman-Mamluk War 1485-91*. Leiden-London-Köln, 1995. (The Ottoman Empire and its *Heritage* 4.) s. 102.

¹⁰⁶ Karş. *Veszprény László*: Magyar vonatkozású források Otranto ostromához. *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990) 105-112.

Bu sınırlı stratejik amaca sahip savaş hadiselerinden Macar krallık sarayında ve İstanbul'daki Babıali'de aynı sonuç çıkarılıyordu. Birçok başarısız yakınlaşma girişiminden sonra 1483'te komşular arasında pratikte 1520'ye kadar yenilenecek iki devletin birbiri yanında yaşamasını düzenleyen bir barış antlaşması nihayet gerçekleşti.¹⁰⁸ Antlaşma sınırları belirledi, sınır yöresinde ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözüm yöntemini düzenledi ve iki ülkenin tüccarlarının karşılıklı serbest ticaretini sağladı. Sınır boyunca zaman zaman – keza düzenli şekilde on yılda bir (1490'lı ve 1500'lü yılların başında ve 1512'de) – sınırlı amaca sahip mücadeleler, sınır boyunca savaşa sürüklenmeler olsa da hükümdarlar sırayla uzlaşma yolunu buluyorlardı: Karşı karşıya gelen ülkelerin birleşik orduları gelecekte bu savaş meydanında da görülmeyeceklerdi. Barış antlaşmasını – 1483'e benzeyen yapısıyla – tekrar tekrar yenilediler (böylece mesela 1488'de, 1495'te, 1503'te, 1519'da)¹⁰⁹, keza haberciler iki saray arasında sürekli olarak yollardaydılar, sınır boyunca olan sürtüşmeleri ise karşı karşıya gelen uç komutanları düzenlemeye çalışıyorlardı. Açıkçası barış durumu – sadece isim olarak kalmış olsa bile – her iki tarafın yararınaydı: Türk orduları Asya'daki çatışmalarla ilgileniyordu, (Akdeniz'deki mevziler için sürdürülen) Türk-Venedik savaşı da yeniden başlamıştı, Kral Mátyás batıdaki emelinden dolayı doğu sınırına karşı ilgisini kaybetmişti, Jagello'lar ise giderek zayıflayan Macaristan'ın var olan durumunu değiştirmeyi o halde planlamıyorlardı.

Her ne olursa olsun – uzaktan bakılarak – yüzey sakin görülse de, her ne olursa olsun Türk-Macar ilişkisinin niteliği değişmeden kalsa da, merkezde mevzi savaşı döneminin sonuna doğru yaklaşıldığı, en geç 1510'lu yılların başına kadar Macar tarafı adına artık meşum değişikliklerinin olgunlaştığı görülmekteydi. Özellikle en net şekilde 1490'lı yıllardan başlayarak Bosna-Hırvat sınır bölgesi olayları, güç dengelerinin tedrici olarak Türklerin lehine evrildiğini ortaya koymuştur. Bosna paşasının akıncıları Avusturya'nın miras mülklerini yağmalamak için – birçok kez geçip sonuna kadar mahvederek – Hırvatistan'ı giderek daha çok çigniyorlardı. Hırvat-Macar askeri gücü uzak sınırlar içinde değişken bir başarıyla zaman zaman (örneğin 1493'te) şok eden mağlubiyete uğratarak düşmanlarına karşı mücadele etti. Türk orduları birçok sefer kale işgali de denediler; – aralarında en çok saldırıya uğrayan Yayça da olan – en önemli kaleler elde tutulmasına rağmen Türkler birçok küçük kalede de yerleşmişlerdi. Macar sınır savunma teşkilatının merkezi – başta Nándorfehérvár – Türklerin yenilenen hücumlarını sağlam bir şekilde durduruyor ve oradan 1490'lı ve 1500'lü yılların başında başarılı karşı darbeler de yapıyordu. Doğu kanadında Macar orduları artık çok nadiren Eflak ve (Voyvoda István Nagy'ın 1504'te vuku bulan ölümünden sonra) Moldova'daki ilişkileri kendi lehlerine çevirebiliyorlardı. İki prenslik ad olarak Macar vassalı kalmıştı, fakat genellikle esasında Türk mülkü, ilerleme alanıydı. Ve nihayet 1512 sonbaharında – çok uzun bir süre sonra ilk defa – Türk orduları (yeniden sadece yerel kaleler söz konusudur) Macar uç kale sisteminin ilk hattında da gedik açmayı başardı; Szerebenlik

¹⁰⁷ K. M. Setton: age. 364-372.

¹⁰⁸ Gróf Teleki J.: age. V. Pest, 1856. s. 274-76., 302-304.; Fenyvesi L.: Magyar-török kapcsolatok, age. 103:1 (1990) s. 90.

¹⁰⁹ Hazai György: A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai. *Levéltári Közlemények* 26 (1955) s. 294-295.; *aynı yazar*: Urkunde des Friedensvertages zwischen König Matthias Corvinus und dem türkischen Sultan 1488. İçinde: Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung (Steinitz-Festschrift). Berlin, 1965. s. 141-145.; *Kosáry Domokos*: Magyar külpolitika Mohács előtt. Budapest, 1978. 79-122.; *Fodor Pál – Dávid Géza*: Magyar – török béketárgyalások 1512–14-ben. *Történelmi Szemle* 36 (1994) s. 193-225. = Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512–1514. İçinde: Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent. (Ed. by Géza Dávid and Pál Fodor) Budapest, 1994. s. 9-45.

banlığının üç kalesini ele geçirdiler ve bu sınır değişikliğini takip eden (1519 yılındaki) barış antlaşmasında Macar tarafı da bunu tanıdı. Gediğin dar olduğu ve Türkler adına büyük bir avantaj sağlamadığı doğrudur, fakat – esas itibarıyla Kenyérmező Muharebesi’ni takip eden olaylarla bir araya getirirsek zamanın ve güç ilişkilerinin değiştiğini iyi bir şekilde gösterir. Macar karşı hareketleri (1515’te Zsarnó’nun geri alınması için yapılmış hazırlıksız deneme gibi) silsilesi başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu değişimler Jagello hükümdarlarının zayıflığı ve merkezi iktidarın sarsıntısı gibi geleneksel yaklaşım çerçevesinde de açıklanamazlar. Aslında içlerinde Osmanlı İmparatorluğu ve Macar Krallığı’nın arazi, ekonomik ve askeri potansiyelinde meydana gelen oransal değişikliklerin bir kısmını da elbette ki yansıtıyorlardı. I. Selim’in (hâkimiyeti 1512-1520) fetihlerini takiben (Macar Krallığı’nın 320.000 km²’si karşısında) Osmanlı hanedanlığının hâkimiyet alanı 1.500.000 km²’ye ulaşmış, nüfusu 12-13 milyona varmış (Macaristan’ın nüfusu 3-3,2 milyon kişiydi), (Tesadüfi dış yardımları hesaba katmayarak Jagello kralları yıllık 250-300.000 forinti “idare ederken”)¹¹⁰ imparatorluğun yıllık gelirleri 4-5.000.000 forint civarında oynuyordu.¹¹¹ – Üstelik bütün güç kaynağını ordusunun gelişimine odaklamış olan – bu refah imparatorluğunun baskısı, padişahın ordusunun yokluğunda ve mahvedici çekim gücünden dolayı da Macar Krallığı’nın karşı durma yeteneğini çökertmişti. Kral II. Lajos korkudan karakteristik bir şekilde reddettiği 1520’deki Türk barış önerisinin hesabını vermişti: Macaristan’ın savunma gücü barış durumuna rağmen çöküyor ve ülke kendiliğinden padişahın eline geliyordu. Ve aslında zamanda ileriye giderken Macar hükümetleri artık sadece en büyük çabaları oranında uç kale sistemi ve onunla beraber var olan durumun sürdürülmesinin temel şartı olan 150-200.000 forinti sağlayabiliyorlardı.

1520 sonunda Kral II. Lajos’un hükümeti tahta yeni çıkmış, Türk Sultanı I. Süleyman’ın (hâkimiyeti 1520-1566) 1519 yılındaki barış antlaşmasının yenilenmesi için yaptığı teklifi ertelemesiyle bilfiil reddettiği için Sultan, geçmişte büyükbabası II. Mehmed zamanında örneği olan bir adım atmaya karar verdi: 1521 ilkbaharında ordularının başında bizzat Macaristan’a karşı harekete geçti.¹¹² Bu saldırı 57 yıldır süren mevzi savaşı döneminin

¹¹⁰ *Ágoston Gábor*: A hódolt Magyarország. Budapest, 1992. (Magyarország krónikája 6.) s. 9-10.; *H. Ínalcık*: The Ottoman State, age. s. 78-79.

¹¹¹ *Hermann Zsuzsánna*: Államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon. (Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához). *Századok* 109 (1975) s. 301-336.; *Szakály F.*: A mohácsi csata, age. s. 78-90.; *Kubinyi A.*: A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem, s. 194-203.

¹¹² A török politikai tervek: *Szakály Ferenc*: Vesztőhely az út porában. Gritti Magyarországon 1529-1534. Budapest, yıl belirtilmemiş [1986] (Labirintus) s. 109-141. = Lodovico Gritti in Hungary 1529-1543. A Historical Insight into the Beginnings of the Turco-Hungarian Rivalry. Budapest, 1995. (Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 197.) s. 97-127.; *Fodor Pál*: Magyarország és a török hódítás. Budapest, 1991. s. 34 ve devamı; *ayni yazar*: A Bécsbe vezető út. İçinde: Két tárgyalás Sztambulban. Hieronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében. Habardanecz János jelentése 1528 nyári sztambuli tárgyalásairól. (A kötetet összeállította *Barta Gábor*. A tanulmányokat és a jegyzeteket írta *Barta Gábor* és *Fodor Pál*. A dokumentumokat fordította *Barta Gábor* és *Kun József*) Budapest, 1996. (Régi magyar könyvtár. Források 5.) s. 63-96.; *Erdélyi Gabriella*: Hieronim Łaski konstantinápolyi jelentése egy Ferdinánd-párti főúr tollán. Megjegyzések a sztambuli tárgyalások (1527-1528) történetéhez. *Fons* 3:3 (1996) s. 311-332.

sonunu getirdi, ilk denemede birinci Macar uç kale hattının merkezini dağıttı ve bu şekilde Macaristan'ın güvenliğinin anahtarını yapışıp aldı.¹¹³

Bu, başka bir olaylar zincirine, Mohaç Savaşı yenilgisinin daha sonraki yıllarda çok tartışılacak gelişmelerine aittir.

EKLER

I.

Kemalpaşazade'nin Kenyérmező Muharebesi hakkında yazdıkları

Burada aşağıda seçilmiş kısmın yazarının esas adı Şemseddin Ahmed'tir, fakat çağdaşları onu Kemalpaşazade (veya Arapça şekliyle İbn Kemal), yani Kemal'in oğlu ismiyle anmışlardır.¹¹⁴ 1468'de ileri gelen bir ailede doğmuştur; "ismi veren" ünlü bir asker, sonra 1465'ten itibaren veliaht şehzade Beyazıd'ın eğitmeni olan büyükbabası Kemal'di. Babası da yüksek mevkileri temsil etmişti. Genç Kemalpaşazade'nin kendisi de askerlik hayatına adım atmıştı, lakin 1492'den sonra askeriyeye sırtını döndü ve hayatını bilime adadı. Kısa zamanda çağının en büyük entelektüel kişiliklerinden biri haline geldi; Darülfünun hocası, *kadı*, *kazasker* idi, 1525'ten hayatının sonuna kadar (1534) ise *şeyhülislam*, yani kanun uzmanları sisteminin yöneticisiydi ve bu şekilde bir çeşit "baş ideolog olarak" Sultan Süleyman'a hizmet etmişti.

İki yüzden fazla bilimsel, edebi, tarihi ve şeriat eseri bize kalmıştır. XV.-XVI. yüzyıl dönümünde Sultan Beyazıd'ın emri üzerine (her bir cildi bir hükümdara adanarak) Osmanlı

¹¹³ *Szakály Ferenc*: Nándorfehérvár, 1521: a vég kezdeté. İçinde: *Zay Ferenc*: Az Lándorfejérvár elveszésének oka e vót, és így esött. (Sajtó alá rendezte: *Kováts István*) Budapest, 1980. (Bibliotheca Historica) s. 83-163. = Nándorfehérvár, 1521: The Beginning of the End of the Medieval Hungarian Kingdom. İçinde: *Hungarian– Ottoman Military*, age. s. 47-76.

¹¹⁴ Aşağıda yazılanlar I. Ş. *Turan*'ın önsözünü yazdığı 51. notta atıfta bulunulan yayına aittir; bundan başka: *Şeyhülislâm İbn Kemâl Sempozyumu. Tebliğler ve Tartışmalar* (Tokat 26–29 Haziran 1985). (Yayına hazırlayanlar: *S. Hayri Bolay, Bahaeddin Yediyıldız, Mustafa Sait Yazıoğlu*) Ankara 1986. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 36.); *V. L. Ménage: The Beginnings of Ottoman Historiography*. İçinde: *Historians of the Middle East*. (Ed. by *B. Lewis* and *P. M. Holt*) London-New York-Toronto, 1962. s. 176-177.

hanedanlığının tarihini sekiz kitapta yazmıştır. 1511'e kadar hazırladığı eseri, daha sonra Süleyman'ın zorlamasıyla Osmanlı tarihini başlangıçtan 1527'ye kadar içeren iki yeni ciltle tamamladı. Yazımı sırasında sadece kroniklere ve diğer yazılı kaynaklara dayanmamış, aynı zamanda hâlâ yaşayan – genellikle yüksek rütbeli – görgü tanıklarını da sorgulamıştır. Eserin en orijinal bilgileri onlardan neşet etmektedir. Kaynaklarını eleştiriyle hazırlamış, en güvenilir olanlarını seçmeye gayret etmiştir. O, tarihi birbirine bağlı olaylar silsilesi olarak tasvir eden ve olayların sebeplerini ve geçtikleri yerleri de göstermeye çalışan ilk Osmanlı yazardır. Sultan Beyazıd'ın isteği üzerine – sarayın Fars kültürüne karşı bir denge oluşturan – Arapçayı, Farsçayı ve Türkçeyi bir araya getiren, klasik kültürü oluşturan gelecek kuşaklar adına bir model olacak olan Osmanlı bilimsel tarih yazarının dilini ve stilini o oluşturmuştur.

József Thúry'nin çevirisiyle 1893'te yayınlanan “Türk Kronik Yazarları”nın ilk cildinde Kemalpaşazade'nin “eserinden” Mohaç Savaşı'ndan söz eden bölümü Macar okuyucular artık tanıyabilirler.¹¹⁵ Tıpkıbasımını ve karşılaştırmalı metnini Ş. *Turan*'ın 1954'te, sırasıyla 1957'de yayınladığı (yukarıda 51. notta 1. ile referans alınan) Kenyérmezö Muharebesi hakkında söz eden bölüm 7. Defter'de bulunabilir. Bunun temelinde burada aşağıdaki Macarca (Türkçe, ç.n.) çeviri hazırlanmıştır

¹¹⁵ *Kemálpasazáde*: Mohács-náme. İçinde: Török történetírók. (Fordította és jegyzetekkel kísérte *Thúry József*) I. kötet. Budapest, 1893. (Török-magyarkori történelmi emlékek. Második osztály: Írók.) s. 191-276.

Bu bölüm gaza cennetinin doruğuna yükselen sınır beyleri arasındaki üç komutanın, şehitlik mutluluğuna ulaşmış Hasan Beyoğlu İsa Bey'in, Mihaloğlu Ali Bey ve Malkoçoğlu Bali Bey'in ise yenilerek uzaklaştığı muazzam bir orduyla lanetlenmiş Macaristan'a yaptığı akını anlatır.

Eskiden bahsedilen yılda¹¹⁶ Fatih Sultan Mehmed Han gazilerin büyük sayılara varan süvarisinin gaza için Macaristan'a gitmesini emretmişti. Mihaloğlu Ali Bey'e, Malkoçoğlu Bali Bey'e ve Hasan Beyoğlu İsa Bey'e akıncıların kendi gücüyle ve atlarının sürüsüyle akın için harekete geçmelerini emretti. Adı geçen komutanlar Padişah hazretlerinin emrine memnuniyetle itaat ettiler ve Rumeli mülkünün fedakâr yiğitlerini orduya çağırdılar ve akına hareket ettiler. Sel olarak köpüren atlılardan ovalar ışığın çevresinden aktığı bir derya gibi oldular. Üç komutanla ilerleyen muazzam ordu üç başlı bir ejderhaya dönüşmüştü.

Farsça şiir:

*Kahramanlardan ejderhalarla doldu gökyüzü,
Erkeklerden kükreyen aslanlarla.
Yeryüzü lale gibi, gökyüzü menekşe gibi:
Sayısız mızrak ve ok tek tek parlayan bir çiçek.*

Renkli sancaklardan kırmızı, sarı, beyaz, yeşil ve her çeşit menekşe renginde dünyanın tasviri dalgalanıyordu ve tavus kuşunun kanadı gibi görülüyordu. Fedakâr ve hızla hücum eden Türk okçularının kızıl başlığında cihanın merkezi olan yerküre şaşı hale gelmişti. Kabaran bir sel olarak aktılar, hafif yüklü süvariler ileriye atıldılar ve şiddetli bir rüzgâr gibi derhal Tuna'nın kıyısına vardılar. O nehirden Eflak sınırlarında karşıya geçtiler ve birkaç gün sonra bahsedilen ülkeye uzandılar. Rüzgâr gibi hızlı kır atları vasıtasıyla yeşil bir pasla kaplanmış bir kubbeye benzeyen yöreyi yoğun bir toza buladılar. Eflak'tan öteye ulaştılar ve Macaristan arazisine girdiler; Erdel adıyla bilinen sözü geçmiş ülkenin sınırına ulaştılar. Deniz gibi kabaran ordu, bulut gibi yürüyen çok renkli ve fırtına hızındaki kır atlarıyla iniltiyle yükselen bir dağ gibi yabancı toprağa saldırdılar. Çelik kılıçlarıyla ve yanan mızraklarıyla kâfirlerin ülkesinde ocakları söndürdüler ve evleri yaktılar. Aldırmadan hayvanları sürdüler ve tereddüt etmeden tohumları ateşe verdiler. Ellere geçen ahlaksız, kaba adamlarla oklarını doyurdular ve kılıçlarını yemlediler. Binden fazla kadını, çocuğu, yaşlıyı ve genci esir aldılar. Ülkeyi mahvedici ateşlerle küle çevirdikten ve kâfir yurdunu yağma süpürgesiyle süpürdükten ve ele geçirebildikleri kadar esiri sürdükten ve yapabildikleri kadar işe yarar durumda olan kumaşı ganimet olarak aldıktan sonra hareket dizginini geriye doğru çevirdiler. Ordunun arkasına artçı, önüne ise öncü koymuşlardı. Bu sırada onlara bu haberi söyleyen bir dil yakaladılar: "Düşman takip etti ve sizi yakaladı". Bu bilgileri elde eder etmez beyler kollarını tertip ettiler, hazırladılar, saflarını düzene soktular ve her yanda yükselen savaş kargaşası beklediler. Karşılarında fırtına bulutları gibi üç kolun ortaya çıktığını ve yeryüzü ve gökyüzü arasındaki boşluğun bu kapkara bulutlarla dolduğunu gördüler.

Müellifin Türkçe şiiri:

*Savaş alanının üzerindeki gökyüzü karardı,
Kılıçların ışıltısı cihanı doldurdu,*

¹¹⁶ Hicri takvime göre 15.IV.1477'den 3.IV.1478'e kadar süren 882 yılında. Doğrusu 884'dür (25.III.1478-12.III.1480).

*Savaş davulunun gürleyen sesi ufku sürekli dövdü,
Kapkara gecenin kubbesi yankılandı.*

Dev dağlar olarak görünen birlikler arasından birisi Pavli Kinez'in¹¹⁷ kolu idi. Yiğitliği, kahramanlığı, cesareti ve gözü pekliğinden dolayı Macaristan'da büyük ün elde etmiş olan, bu uğursuz kâfir ülkesinin ünlü komutanı ve fena işler yapan kralın başkomutanıydı. Bu, faydasız fesatçı on binden fazla şeytani, zırha bürünmüş korkunç adamı kendisiyle getirmişti. Bu bela çıkarıcıların hepsi kendilerini çelikten ateş gibi zırha bürümüşlerdi, sel gibi kükrüyorlardı, rüzgâr gibi hafiftiler ve toprak gibi sağlam duruyorlardı.

Farsça beyit:

*Hepsinin göğüs kafesleri teker teker bir kalkan gibi kılıca kadar eğilmişti,
Hepsi kılıcın değerli bir taşı gibi demire karışmışlardı.*

Diğer ban Bedros'un¹¹⁸ birliği kalabalıktı; bu, adı geçen Erdel ülkesinde ünlü bir sınır beyiydi. Onun tarafında da savaşta pişmiş yedi-sekiz bin atlı gelmişti, kendisi ve atlıları benzer şekilde halkalı zırh giymişlerdi. Hepsi yanan bir ateş gibi mutlu, durdurulamayan, istekli ve heyecanlıydılar ve mızraklar taşıyorlardı. Üçüncü kolu adı geçen ülkesini kaybettiği zaman hizmetkârları ve eşyalarıyla göç eden, maiyetiyle birlikte Macaristan'a gelen ve uğursuz krala katılan bu nankör ikiyüzlü Eflak'ın eski beyi Basraba¹¹⁹ yönetiyordu. Bu kibirli, ateşe tapan ve intikama susamış lanetlinin on bin halkalı zırhlı, demire bürünmüş, deniz gibi kabaran ve bulut gibi bağırarak savaş için hazır silah arkadaşı vardı; bu korkunç, farklı ve garip karakterlerin yüzü kalkandan, gözü oktan, eli kılıçtan, dili mızraktan, kaşı yaydan, başı ağır sütündandı. Bu üç kolun her biri mecraya ayrılmış ve demir dalgalarıyla toprağın rengini örten cihan büyüklüğünde bir denizi andırıyordu. Gaziler sel gibi kükreyen, Nil gibi kabaran ve fil gücüne sahip ordunun karşısında durdular ve her biri teker teker kötü şeyler yapan komutana karşı yürüdü. Pavli Kinez, Mihaloğlu Ali Bey'le karşılaştı; Basraba'nın koluna Malkoçoğlu vardı, ban Bedros'un ordusu ise İsa Bey'e denk geldi.

Müellifin Türkçe beyiti:

*Ordu ve yüksek sesli haykırış öne doğru aktığı zaman,
Korkunç İblis korkusundan Kaf Dağı'nın¹²⁰ ardına kaçtı.*

Bu denizler naralar atarak ve kabarak birbirine karıştığı zaman, atların ayağı baştanbaşa ovaların toprağını çıplak bıraktı. Yağmur bulutu rengindeki kılıç seli altında son derece hızlı öncü saldırının gücünden toprak değirmen taşı gibi hızlıca dönmüştü. Savaş meydanında dökülen kan ırmağının dalgaları gökyüzünün tepesine vurdu ve gökyüzündeki su çarkının hücreleri temiz kanla doldular. Baltaların ucundan çiğ damlası dökülüyordu ve kılıçların damlalarından topraktan laleler çıkmıştı.

Müellifin Türkçe beyiti:

*Her bir birlik kandan kırmızı bir cüppe oldu,
Sanki bir dağ laleden bir kaftan giymişti.*

¹¹⁷ Pál Kinizsi, Güney Bölgeler başkomutanı, Temes yöneticisi.

¹¹⁸ Başyargıç István Báthori, Erdel Voyvodası.

¹¹⁹ Kaynakların "Yaşlı" Basarab olarak da andığı Basarab Laiotă. 1478'in ilk yarısında "Genç" veya "Küçük" Basarab karşısında tahtını kaybetmiştir.

¹²⁰ Dar anlamda Kafkasya'dır. Geniş anlamda dünyanın sınırı olan mitolojik dağ. Birçok düşünce onunla ilişkilidir: Kötü ruhlar oturur, dünyayı taşır, görünen dünyayı görünmeyenden ayırır, arkasında öteki dünya başlar vb. İran mitolojisindeki Elburz sıradağlarıyla aynıdır.

Kafatası parçalayan kılıçlardan Türk okçularının şapkası horozibiği gibi parçalara ayrılmıştı. Çınara ve çam ağacına benzeyen dayanıklı yiğitlerin güçlü yüreği mızrakların saplanmasıyla öyle yarayla doluyordu ki, sanki haşhaş tanesi gibi dağılıyordu. Savaş meydanında ne yapacağını bilmeyenler ikliminin şanssız, ağır hareket eden sipahileri bir müddet sonra kutsal sona ulaşmış İslam halkının ordusuyla karıştılar ve birbiriyle kapıştılar. Yüce ve izzet sahibi ilahi düzenin yaratıcısı, mutlu şehitlerin şehitliğinin süslü kaftanının kumaşının dokunuşunu nihai makasıyla belirler, [akıncıların] mızrakları savaş atölyesinde argaç, kılıçları ise çözümlü haline gelmişti.

Müellifin Türkçe şiiri:

*Sonu belirleyen terzi elbiseleri o gün biçti,
Şehitler giysin diye,
Ok iğne ve miğfer yüksüktü,
Kılıç ve üzgün gözyaşı makastı.*

Bu arada ermişler¹²¹ öyle bir şekilde savaştı ve husumetin ipliğini gerip uzattı ki, Erdel ordusu İsa Bey'i de diz çökmeye zorladı: üzerine atıldı, kılıçla ve mızrakla saldırdı. Bu şanslı gazi Allah'ın yolunda şehitliği tattı: Savaş meydanında beyaz sakalını kan, kırmızı bir ibik gibi boyadı; muharebenin ateşinin heyecanından ve sıcaklığından susamış ruhu şehitliğin Kevser lezzetindeki¹²² şarabıyla doldu.

İlk defa İsa Bey gazilerle hücumla kalktığı zaman, Erdel'in beyi ban Bedros'u atından düşürmüşler ve kolunu dağıtmışlardı. Bu sırada karşılıklarına iffetsizlerin ulusundan olan soysuz ve ölüme hazır Antal Nodzs¹²³ isimli bir katil çıkmıştı ve çetin bir şekilde savaşarak o kötülük yapamı kurtarmıştı. [Antal Nodzs]'un kendisi yağmur bulutu olarak çelikten bir kaftana bürünmüştü, ışıl ışıl parlayan kılıcını çekti, yere indi ve atını ona [Bedros'a] verdi. Fesatçının atına yardım ederlerken, birçok [Türk] atısını atından inmeye mecbur kıldılar ve kafalarını kılıç kabzalarıyla kesip öldürdüler. İsa Bey ölürken maiyeti dağıldı; kafa uzaklaşırken bacak dayanamadı ve çöktü.

Müellifin Türkçe beyiti:

*Aslında ayağın desteği kafadır:
Eğer kafa düşerse ayak dayanamaz.*

Bu sırada Malkoçoğlu kendi hasmı Basarab ile savaşıyordu ve savaş meydanında koçlar gibi kapışmışlardı ve birbirlerini kışkırtıyorlardı. Zaferin zirvesinin bu keskin pençeli panteri geriye doğru baskı yaptı ve utanç ve rezillik ırmağında hareket eden yengeci [yani Basarab'ı] yüz çevirmeye mecbur etti; onunla olan bela çıkaranları dağıttı, sefillerin dayanıklılık direncini söküp aldı ve birçoğunu çelik kılıcıyla cehennem ateşine gönderdi. Fakat Mihaloğlu Ali Bey, Pávli Kinez'in bahsedilen kötü kâfirin kolunun demirden bir dağa benzediğini ve onların sağlam durduğunu, inatçı karakterli, galip ve şaşkına dönmüş kâfirlerin durdukları yerde sanki yetişmiş bir çam ağacı ve çınar gibi görüldüğünü fark etti.

Farsça beyit:

*Sanki şeytanlar sıralanmıştı,
Veya sanki yerden ağaçlar büyümüşlerdi.*

¹²¹ – Aşamalara ayrılmış tarikata göre – yaşayan varlıkların kaderini belirleyen mutasavvıfların görülmeyen varlıkları.

¹²² Cennet ırmağının ismi.

¹²³ – Yukarıda da belirttiğimiz gibi – şimdilik tanımlayamadığımız Antal Nagy.

[Ali Bey] hücumun şiddetiyle zırha bürünmüş şeytanın art ayaklarını yerlerinden kıpırdatamayacağını ve söküp atamayacağını ve yorgun, bitkin, düzeni bozulmuş akıncılarla onlarla mücadele etme sorumluluğunu üstlenemeyeceğini [görmüştü]. Bu yüzden düşmanını yakalayıp ele geçiremediği gibi, aynı zamanda sanki ona yardım teklif etmişti, sonra savaş alanından geri çekildi ve uzaklaştı; fakat bununla kötü niyetli kâfirin saflarını bozmadı, çünkü tuzağa ve pusuya düşme korkusuyla onunla muharebeye girmemişti. Ali Bey geri çekilirken ve birlikleriyle uzaklaşırken ban Bedros ise İsa Bey'in işini bitirdi, Erdel ordusu ve Pavli Kinez'in ordusu Malkoçoğlu'nun kolunu kuşattı; gaziler iki büyük hacimli birliğin kışkacına düşmüşlerdi: Her ikisi muazzam bir dağ gibiydi. "Artık bir aslana karşı iki kedi". Beş-altı bin silahsız ve teçhizat eksikliği olan çıplak akıncı yirmi bin iyi silahlanmış ve takviye edilmiş güçlü kâfirle karşı karşıya geldiğinden mümkünü yoktu, isteksizce dağıldılar ve uzaklaştılar; bu kükreyen ırmağın veya daha çok yatağından uzaklaştırılması mümkün olmayan girdap yapan denizin yolunu kesmeye güçleri artık olmadığından peygamberlerin geleneksel yoluna dönerek karşı konulamaz durumdan dolayı uzaklaşmayı seçtiler. En ağır eşyalarını fırlatıp attılar ve dağıttılar; rüzgâr gibi hafiflediler ve kaçtılar.

Akıncıların cepleri ilkbahar zamanı nergis ve goncayla dolar gibi gümüş ve altınla doluyordu, elleri ve avuçları sonbahar mevsimindeki çam ve çınar ağacı gibi boş ve ürünsüz kalmıştı. Özlemlerinin kadehi ve arzularının boş kâsesi dolmuş ve ele geçirilmiş hazinenin ballı tadı ağızlarını tatlandırmış olmasına rağmen, yenilginin zehirli iğnesinin acısından mutlulukları üzüntüye dönüşmüştü.

Müellifin Türkçe şiiri:

*Her ne olursa olsun çocuğu toprak ana beslemişti,
O zamandan beri bu yaradılış beşiğinin şansının süsü olmuştu,
Sonunda dudaklarını zehirle acıtmıştı,
Yine de önce sütle ve balla beslemişse de.*

Gaziler o düzlükte savaş oyunu oynayarak oyunu kaybettiler ve birkaç bin silah arkadaşı veya kafa savaş meydanında bırakılmıştı, ya da esir düşmüştü. Diğerleri kasırgaya benzeyen ve ışık gibi giden Arap atlarının üzerinde ovaları dörtlüğe geçtiler, uzaklaştılar, Eflak'a vardılar ve savaş ve mücadele girdabında dönen bedenlerini kurtardılar. Savaş tahtasında oynayan birisi kâh kazanır, kâh kaybeder. Savaş halinde olan ve savaşın avlanma yerinde gezinen birisi bazen ganimet kazanır, bazen de o ganimet olur.

II.

Savaşa katılmış bir Sas'ın Kenyérmezö Muharebesi hakkındaki vesikası

Kenyérmezö Muharebesi hakkında bugüne kadar her belirtiyeye göre savaşta yer almış bir Sas görgü tamığının kâğıda döktüğü ve el yazılı suretlerde çağdaşları arasında yayılmış çağdaş veya yakın çağdaş bir tek "Hristiyan" vesika ortaya çıkmıştır. Burada yayınlanan

uyarlama, XV. yüzyılın son çeyreğinin Türk karşıtı mücadeleleri hakkında (başta Steiermark istilaları hakkında) kısa haberler içeren mesela bükülü haldeki kâğıtlarda bize kalmıştır: “enthält zeitgenössische Copien von sog. >>Zeittungen<< oder >>Hofmären<<, die sich auf die Türkengefahr beziehen” – F.v. Krones onlar hakkında yazar: Kleine Beiträge zur mittelalterlichen Quellenkunde... III. Zeitungen von der Türkennoth aus dem 15. Jahrhundert. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 7 (1886) s. 261-264. Nr. 2.

Kaynağı, I. Dünya Savaşı öncesi Münih'teki Staatsbibliothek el yazısı koleksiyonunda metni de yayımlayan seçkin Romanyalı tarihçi *Ion Ursu* keşfetmiştir: *I. Ursu: Descrierea bătăliei de pe Câmpul Pâinii de lângă Orăștie (1479 Oct. 13). Revista pentru istorie, arheologie și filologie* 14 (1913 [1914]) s. 147-150. Bu baskı maalesef az dikkat çekmiştir.

El yazısı – gözle görülebilen şekilde çağdaş süslü yazıyla – iki nüsha halinde Münih'te kalmıştır.

1. Cgm 331/9. ff. 71^r-72^v. Çağdaş ismi: Ein andere tat, dy Cristen den Sig.
2. Cod. Lat. 14 668 ff. 59^r-62^v. Öncekinden farklı bir yazıyla, lakin harfe göre uyum içinde bir başlıkla (*F. v. Krones*'in kopyası bu ciltle bağlantılıdır).

Ion Ursu'nun açıklanamaz ihmallerle ortaya koyduğu 1. numaralı metin, vesikanın yeniden yayınına gerekli hale getirdi. Yıpranmamış ve kolayca okunabilen metnin orijinalinin incelenmesi sırasında ilk bakışta görülmesine rağmen, belirli noktalarda (örneğin renk solgunluğundan veya ıslanmadan dolayı) okunamayan yazının yayınlanması etki yaratmıştı (İhmallerdeki eğilimi keşfedemediğimiz dikkate değerdir).

Aşağıdaki yayın ilk uyarlamayı takip eder ve harfli notlarda farklı şahıs adı şekillerine atıfta bulunur. Hem Almanca metnin çözümünde, hem de çevirinin denetlenmesinde sunduğu yardım için MTA'nın fahri üyeliğine seçilen *András Vizkelety*'e vakit geçirmeden içten teşekkürlerimizi sunuyoruz (MTA Edebiyatbilim Enstitüsü, Fragmenta codicum in bibliothecis Hungarie araştırma grubu). El yazılarını Münih'te adımıza araştıran ve onların kuru teksir suretlerini hazırlattıran *János J. Varga*'ya (MTA Tarihbilim Enstitüsü) teşekkür ederiz.

[71^r] An Sambstage vor Sannd Kolmanns tag Sind komen dy Türgken Inn das Lannd, das mann Nennett Sybenbürgen, mit einem Wäschn, der ist gewesen des turgischen kaysers Rate mit namen Eschenpeck,¹²⁴ vnd mit annderen zue den Hauptläwten Ainer genannt Albeck,¹²⁵ der ander Scwenden beg,¹²⁶ die da die öbristen Nawbtläwtt Inn der Türgkey sind gewesen vnd haben mit Inen pracht fünffundviertzig tawsentt Turgken vnd Wallachen, Vnd als sy komen sind Inn das Lanndtt, Da hatt der öbrist Haupttmann, der vorgemeltt Wascha ausgeschickt auff den Prandtt, vnd haben verprennt vil märkt vnd dörffer, Den anndern Tage hatt ausgeschickt der Albeck sein Volck, die haben auch prennt, vnd was Sy haben mügenn

[71^v] erraichen vnd vahn,¹²⁷ die haben sy geungen, Den dritten Tag hatt ausgeschickt der dritt Haupttmann sein volck, die haben auch geprennt vnd gefangen, was sy haben mügen erraichen¹²⁸ vnd sy haben nicht vil männer mugen vahn, wann yederman ist geflohen zue dem Wattischwan.¹²⁹ Doch dannach So haben dy Türgken vil knaben vnd frawen gefangen, Inn den Tzeitten hatt Wattischwan geschickt, das gemayn Volck inn dye wald vnd hatt lassen verhagken die weg vnd schleg, vnd hatt enpotten dem Knyschipaul¹³⁰ vnd dem Dyspotten vnd dem tzyr ain Jachsy,¹³¹ das sy pald komenn vnd hellffen retten das Lanndtt. An dem vierden Tag, das ist an dem heiligen Sandt Kolmans tag Ist der Wattischtvann vnd Knyschipaul mit irem Volck tzogen in den wald gegen den türgken vnd haben daselbs geordnett Ire hawffen. Vnd haben dy vorgemelten Haupttläwtt auff des künigs Teyl ein yeder sein here für sich selbs gehabt, Auch haben vnnsers herren des künigs volcks auch yeder am aigen here gehabt, Vnd diweyl der Knyschipaul die hawffen all geordnett hatt. Da ist komen ain Türgk mit einem grossen dester, das ist auff täwtsch¹³² ain

¹²⁴ Essembegh

¹²⁵ Alawegh

¹²⁶ Schwenderwegh

¹²⁷ Was sy erlangen haben mögen denselben Tag

¹²⁸ was sy desselben Tags haben mogen erraichen

¹²⁹ Wätisstfan

¹³⁰ Knysesy paul; işaretlenmiş bölüm diğer bölümdeki Pál Kinizsi adından başlayarak hatalıdır.

¹³¹ vnd dem Dispotten vnd den zwaian Jähsthen

[71^r] Aziz Kálmán gününden önceki Cumartesi günü Türkler, Sultanın danışmanı olan ve İsa Bey diye adlandırdıkları bir paşa (komutanla) ile ve Ali Bey, bundan başka İskender Bey diye söylenen diğer ileri gelenlerle Erdel diye adlandırılan bölgeye girmişlerdi; bunlar Türk ülkesinin en yüksek kıdemli ileri gelenleriydiler ve kendileriyle kırk beş bin Türk ve Vlah getirmişlerdi. Bölgeye vardıkları zaman başkomutan olarak adı geçen paşa, birçok pazar ilini ve köyü yakıp kül eden (adamlarını) mahvetmeleri için gönderdi.

Ertesi gün Ali Bey aynı şekilde yakıp yıkan ve

[71^v] ulaştıkları ve buldukları her şeyi sürükleyip götüren ordusunu gönderdi. Üçüncü gün üçüncü ileri gelen aynı şekilde her şeyi ateşe veren ve ulaştığı herkesi kaçırarak ordusunu gönderdi ve herkes István Báthori'ye kaçtığından az erkek toplamalarına rağmen, Türkler yine de çok sayıda çocuk ve kadın esir etmişlerdi.

István Báthori ise zamanında halkı ormana göndermiş, yolları ve geçitleri tutmuş ve bir despot ve çar olan Pál Kinizsi'den, Jaksics'lerin birinden bir an önce gelmesini ve bölgenin kurtarılmasına yardım etmesini istemişti.

Dördüncü gün, yani Aziz Kálmán gününde István Báthori ve Pál Kinizsi ordularıyla Türklerin karşısındaki ormana ilerlediler ve birliklerine orada savaş düzeni aldirttilar.

Kralın tarafından olan adı geçen ileri gelen insanlar bütünüyle kendi ordularına emrediyorlardı; aynı şekilde efendimiz kralın ordusunun da ayrı bir

guldener huett, vnd hatt dem Knyschipaul vnder das Anttlutz gespürtzt. Darnach ist komen der vorgenantt Türck Inn das Wattischwan Hawffen vnd hatt für den geherzügtt, Darnach ist er komen zue dem Dispotten vnd hatt In auch angeritten, Also ist derselbig türck komen zue vnnsers herren des kunigs volck, Da ist Ainer aus demselben Hawffen gerytten vnd hatt ym mit dem Sper nachgeeyltt. Also hatt der türck dem cristen das Sper oder Spiess ganntz abgehawett, Vnd der crist ist der türck nachkomen, vnd hatt In bey dem Goller begriffen vnd hatt ausgezogen sein Tylitz vnd hatt dem Türck sein haubtt abgeschlagen, Den hatt der crist mit dem schwertt aufgehebt, vnd das Gollde hatt wegen achtt hundertt guldin. Darnach sind dy hawffen auff bayd seyten zusammen komen vnd haben gefochten von ainem Bis auff fünffte, Also das die Cristen, dy

[72^f] Türck Inn dy fluchtt prachten, Aber in dem Schlahten ist dhainem nicht herrtter gelegenn, dann Wattischwan vnd hett der Knyschipaul mit seinen hawffen nichtt gegen dem Wattischwan gestritten, So wäre Wattischwan mit allen seinen volck nydergelegt worden, Da spricht der Knyschipaul, Er seye sein Lebtag, nye in einem Streytt gewesen, Da die veindt als vest sein gestanden, Als der Eschempeck mit seinem vann gestanden ist als ein veste mawr,¹³³ Aber als pald derselbig Eschempeck ist verwundt worden, vnd der Knyschipaul hett nydergelegt,¹³⁴ da hatt yeder Turck geben dy fluchtt, Item es sind gewesen Wälachen bey vier oder fünff tawsentt fuesknecht, dieselbigen haben gar vast vnd sere gestritten vnd vil gemayns Volcks erschlagen, als ich vernyme, Wann ain yeder Walach hatt ain Spyes mit zway furckeln gehabtt, den satzt er für sich vnd der annder gesgeichen vnd machten als ein guetten Zawnn vmb sich Aus demselbigen schussen sy vnd sy haben auch mit dem schiessen grossen schaden getan, Darnach ist vnder den selbigen Hawffen der walachen Fuesknecht komen am geraysiger tzeug, der hatt Sy zertrennth vnd auch all

birliği vardı.

Ve Pál Kinizsi bütün orduyu düzenlerken büyük bir dester, yani Macarca altın şapka giymiş bir Türk oraya gelmiş ve Pál Kinizsi'nin yüzüne tükürmüştü.

Ondan sonra adı geçen Türk, István Báthori'nin birliğine gitmiş ve ona da tükürmüştü.

Sonra despota doğru dönmüş ve yanına da at sürmüştü. Türk, efendimiz kralın ordusuna geldiği zaman, bu birlikten bir atlı çıktı ve ardından mızrağıyla kovalamaya başladı.

Hristiyan, elindeki mızrak veya kargıyla Türk'ü devirdi, lakin yakaladı, yakasından tutarak kavradı, kılıcını çekti, Türk'ün kafasını kesti ve kılıcıyla kaldırdı; altın (şapka) sekiz yüz gulden değerindeydi.

Bundan sonra her iki taraftaki ordular savaşa girdiler ve birden Hristiyanların Türkleri

[72^f] uzaklaştırdığı [saat] beşe kadar savaştılar. Savaşta da hiç kimse István Báthori'den daha esaslı zora düşmemişti. Pál Kinizsi birliğiyle István Báthori'ye doğru gelmeseydi, István Báthori bütün ordusuyla birlikte yenilecekti. Pál Kinizsi, İsa Bey'in kendi sancağıyla sert bir duvar şeklinde durduğu, düşmanın o kadar dirayetli bir şekilde ayakta kaldığı bir savaşta ömründe bir daha asla yer almadığını söyler. Lakin İsa Bey yaralandığı ve Pál Kinizsi hemen hemen onu yendiği zaman bütün Türkler kaçmaya başladı. Duyduğuma göre çok disiplinli bir şekilde savaşan ve birçok halkı öldürmüş olan dört-beş bin Vlah piyadesi aynı durumdaydı; nitekim her bir Vlah diğerinden farklı olmayan kendi önüne yığıldığı bir mızrak ve iki yabayı kendisiyle getirmişti ve bu şekilde kendi etraflarını

¹³² Diğer bölümde: ist chumman ain Turck mit ainem gulden Huet

¹³³ alls ain vesste Stainmaur

¹³⁴ Aber allspald derselb Essembegh ist wundet worden, do ist er geflohen und der Knyesy paul hat niedergehackt sein Fan.

erschlagen worden. Item bey dem Tag ist gewesen dy Kreyd In dem Namen gottes vnd Sanddt Ladislaw¹³⁵ vnd Inn der nacht da man sy hatt getaylitt ist gewesen ain andren Kreyd, Item es hat geschickt der Knyschipaul vnserem Herren dem kunig, da man hat geeylt ain türrgken. Derselb türrgk, hatt wol als hunderten die haubt abgeschlagen, Wan ain crist oder zehen¹³⁶ hinder In komen sein, So hatt er auff die Seytten gehagkt vnd hatt all Spies den Cristen zerhagkt. Vnd ist dannen In der Nacht Komen, wann es ist Stickwinster gewesen vnd wann eswäre lennger vmb zwuo stund tag gewesen, So wäre kaain Turgk dauon komen, Item an der eyl hatt einer den türrgken, der sich, als vast gewert hatt, durchrennt, Vnd der knecht ist komen zue seinem herren Jachsy¹³⁷ vnd hatt vns gesagt, wie er den türrgken habe erschlagen, Da hatt der Jachsy dem knecht das haubt [72^v] wöllen abhawen wmb ein Lüge, wann Jachsy hatt nicht gedacht, das der knecht gegen einem sollichen turgken törste vechtt¹³⁸ Auch hatt man gefangen ain türrgken,¹³⁹ der hatt gesagtt, wie der Albagistvr¹⁴⁰ wunndt seye worden vnd mitt seiner gürrteln zeugepundten, wann die türrgken fueren gürrteln, als die praytten Hanndttucher.¹⁴¹ Item an Freitag nach Sannd Kolmans tag hatt man der Albagisthar¹⁴² gefunnden tod in einem Wald, also hatt man ym den Hals abgeschlagen, vnd hatt das Haubt für den Wawttistwan vnd Knyschipaul prachtt, Item der Eschenpeck ist erschlagen worden¹⁴³ vnd annder vil guetter Haubttlawtt der türrgken, Item des Eschenpeckens sun ist gefangen worden, vnd der Alar[?] Alkann¹⁴⁴ vnd vil Türrgken der Zall man nicht ways, Wan man suechet noch dy Türrgken inn dem wälden vnd in den pergen Aber die Ross, die man aufgefanngen hatt,

¹³⁵ in den Namen des Gottes vnd Sant Lasla

¹³⁶ oder drey

¹³⁷ Jähsthn

¹³⁸ das der Knecht torstt gegen eynem solchen rittermässt n

¹³⁹ Darnach alls vber ain Stund hat man gefanngen ainen Turcken

¹⁴⁰ Allabegh

¹⁴¹ hab im sein Wunden zwgepundten mit seinen Gurttel, wann dy Turcken furten Gürten alls dy praiten Hadttuechen

¹⁴² den Allabegh

¹⁴³ ist erstochen worden

¹⁴⁴ des Allabec hen son ist gefanngen

mükemmel çevrelemişlerdi. Buradan dışarıya attıkları mızraklarla büyük tehlikelere sebebiyet veriyorlardı.

Daha sonra Vlahların birliğini zırhlı piyade bertaraf etti, onları dağıttı ve hepsini öldürdü.

O gün savaş narasıydı: “Tanrı ve Aziz László adına”, sonra geceleyn (Vlahların) safları dağıldığı zaman, yeniden savaş narası duyuldu. Pál Kinizsi, efendimiz krala Türk’ü kovalamaya koydukları (haberini) gönderdi.

Bu Türk hemen hemen yüz insan kafası kesmişti. Bir veya on Hristiyan arkasına takıldığı zaman böğrünü kesmiş ve her birinin mızrağını kırmıştı.

Bu sırada gece yoğun karanlığıyla bastırıldı ve eğer gün iki saat daha uzun olsaydı tek bir Türk dahi kaçamazdı.

Kovalama sırasında askerlerden biri çok disiplinli şekilde savaşıyor bir Türk’ü yaralamıştı. Asker ise beyi Jaksics’e gittiğini ve Türk’ü ne şekilde öldürdüğünü bize anlatmıştı. O zaman Jaksics bu şekilde bir Türk’e karşı askerinin savaşıma cesaret edeceğine inanmadığından

[72^v] yalan söylediği için askerinin kafasını almak istemişti.

Yakaladıkları bir Türk de Albagisthar’ın nasıl yaralandığını ve kuşağıyla kendisine ne şekilde pansuman yaptığını anlatmıştı, nitekim Türkler havluya benzeyen bir kuşak takarlardı.

Aziz Kálmán gününden sonraki Cuma günü Albagisthar’ı ormanda ölü halde buldukları zaman da boynunu kestiler ve kafasını István Báthori’ye ve Pál Kinizsi’ye götürdüler. Aynı şekilde İsa Bey’i ve Türklerin birçok ileri gelen adamını da katlettiler.

die hattman In geschriffitt pracht, der ist bey dreyssigk tawsentten gewesenn Item auff des Kunigs teyl ist erschlagen worden als bey dreytawsentt mannen vnd der ist gewesen bey tawsentt Spiessern. Es sprichitt Knyschipaul, das er am gantzen tag nicht hab mügen vmbreytten die wallstatt¹⁴⁵ vnd Lager des Volcks.¹⁴⁶ Die Turgken haben auch bey In gehabtt Püchsen vnd haben inn willen gehabtt Stett vnd Schlösser zugewynnen Vnd haben Inn dem vorgeantenn lannd wollen behawsen. Es hatt auch am Pawr gekaufft drey Türrgken vmb ain halben Guldin¹⁴⁷ vnd hatt zusammen geuodertt vil trabanten vnd ander jung Lawtt ain guette Menig¹⁴⁸ vnd ist ausgangen mit dem Volck vnd mit den drey turgken, Vnd hatt sy gefuertt vnder menig des volcks, das einem yeden ain Gedächtnuss wäre, das man drey turgken vmb ain halben Guldin¹⁴⁹ geben hab bey König Mathias Zeitten, darnach hatt er In dy Hawpt abgeschlagen Dy Turgken haben mer dan zwayhundertt dörffer ausgepräntt. Die Flucht ist geschehen bey einem Dorff hayst Laure etc. Anno etc. septuagesimo Nono.

İsa Bey'in oğlunu, üstelik Alar Alkan'ı ve sayısı bilinmeyen birçok Türk'ü yakaladılar. Türklerden sonra şimdi de hâlâ ormanlarda ve dağlarda arıyorlar. Lakin ele geçirilmiş atları not ettiler – aşağı yukarı 30.000 saymışlardı.

Kralın tarafında da aralarında aşağı yukarı bin mızraklı olan üç bin insan ölmüştü.

Pál Kinizsi savaş meydanını

ve ordunun ordugâhını atla gezemediğini söyler.

Türkler kendileriyle toplar da getirmişlerdi ve (farklı) şehirler ve kaleler ele geçirme ve yukarıda bahsedilen bölgeye yerleşme niyetleri vardı.

Bir köylü yarım guldene üç Türk satın almıştı, maiyet şeklinde çok koruma ve bir grup genç insanı yanlarına istemiş ve bu grupla ve üç Türk ile uzaklaşmıştı.

Ve onları herkes ezberlesin diye ordunun kalabalıklığında dolaştırmıştı: Kral Mátyás'ın zamanında yarım guldene üç Türk verdiler.

Bunu takiben kafalarını almıştı.

Türkler iki yüzden fazla köyü yaktılar. Geri çekiliş Laure isimli köyde gerçekleşti vb. [14]79 yılında vb.

¹⁴⁵ dy Walzstat

¹⁴⁶ vnd achtt sy wol zwei meil wegs lanck vnd prait ligt das Vold obereinander, alls dy Traidgarben. Sy Haben auch darhin mer dan Ilc Dörffer ausgeprennt.

¹⁴⁷ vmb I Gulden

¹⁴⁸ Hatalıdır: am guette Menig

¹⁴⁹ umb I Guldin

Ferenc Szakály – Pál Fodor

KENYÉRMEZŐ MUHAREBESİ 13 EKİM 1479

Kenyérmező Muharebesi bir dizi çalışmada irdelenmiştir, fakat ne Osmanlı Akınının arka planı, ne de savaşın gidişatı üzerine düşünülmüş tatmin edici bir değerlendirme bilinmez. Yazarlar çağdaş uluslararası ilişkileri gözden geçirerek kısmen Osmanlıların Macarların Eflak'taki etkisine son vermek için 1479 yılındaki akınını, kısmen de Macarların intikam almak için 1476 yılında Sırbistan'a karşı yaptıkları saldırıdan yola çıkarak sonuca varmışlardır.

Bu çalışmanın yazarları Osmanlı ve Macar sınır savunma sisteminin yönetim ve komutasının ayrıntılı bir tasvirini sunmuştur. Macar tarafındaki savunma sistemi Güney Bölgeler Komutanlığının işleyişinin kurulmasıyla savaştan aylar önce tamamıyla yeniden düzenlenmişti.

Antonio Bonfini'nin Macar tarihine göre savaşın tasvir edilmesi için özel literatürde genel bir uygulama yapılmıştır. Bununla beraber yazarlar ulaşılabilen (Macar, Avrupa ve Osmanlı) bütün kaynakların kullanılmasıyla olayları değişik bir yolla, radikal bir şekilde yeniden yapılandırmışlardır. Onların en önemli beyanatı Güney Bölgeler Komutanı ve Temes yöneticisi Pál Kinizsi'nin muharebede en başından beri bulunduğu ve olayları çevirmek için son anda geldiği iddiasının hatalı olduğudur. İki ordunun kayıpları ve etkileri daha önceki araştırmalarda abartılmıştır; yazarların görüşüne göre Macar kayıpları 3.000 ve Osmanlı tarafında aşağı yukarı 6.000 olabilir.